

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра германської філології та перекладознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА

магістр

Освітній рівень

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 035 Філологія

Шифр і назва спеціальності

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

на тему: ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИ
ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ
ДЖ. ДЖОЙСА «ULYSSES»)

Шифр (залікова)

Виконала:

студентка 2 курсу, група ФПАмз-24-1

Я.О. Марцінишена

Підпис

Керівник:

канд. філол. наук, доцент

Ю.Б. Давидюк

Підпис

Гарант ОПП

Ю.П. Бойко

Підпис

До захисту допускаю:

Зав. кафедри проф. Долинський Є.В.

«   »   2025 р.

Хмельницький, 2025

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

KHMELNYTSKY NATIONAL UNIVERSITY

Department of Germanic Philology and Translation Studies

Master Degree Thesis in Philology and Translation Studies

**under the title: “ Rendering Linguocultural peculiarities in translation
(Based on James Joyce’s novel Ulysses)”**

Group FPAz- 24

Education programme:

Germanic Philology and Translation Studies:

English and Second Foreign Language

Majoring 035 Philology

Yana Martsinyshena

Research advisor:

Y. Davydyuk, Prof.,

Candidate of Philology

Khmelnytsky,

2025

Хмельницький національний університет

Факультет	<u>міжнародних відносин і права</u>
Кафедра	<u>германської філології та перекладознавства</u>
Освітній рівень	<u>магістр</u>
Галузь знань	<u>03 «Гуманітарні науки»</u>
Спеціальність	<u>035 Філологія. Переклад (англійська)</u>
Освітня програма	<u>Германська філологія та перекладознавство: англійська мова та друга іноземна мова</u>

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Юлія БОЙКО

« 7 » лютого 2024 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ
МАГІСТРА**

Яни МАРЦІНИШЕНОЇ

1. Тема роботи: «Відтворення лінгвокультурних особливостей при перекладі (на матеріалі твору Дж. Джойса «ULYSSES»)»

керівник роботи Юлія ДАВИДЮК, кандидат філологічних наук, доцент

Затверджено наказом ректора університету від 25 вересня 2025 р. № 65

2. Термін подання студентом роботи на кафедру 15 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи : Об'єктом дослідження є лінгвокультурні реалії художнього тексту. Предметом дослідження є способи відтворення лінгвокультурних реалій в українськомовному перекладі роману Джеймса Джойса «Улісс».

Матеріалом дослідження є роман ірландського письменника Джеймса Джойса «Ulysses» в оригіналі англійською мовою та його український переклад, здійснений Олександром Терехом і завершений та упорядкований Олександром Мокровольським.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Визначити поняття лінгвокультурних реалій та охарактеризувати їхню роль у структурі художнього тексту.

2. Розглянути основні підходи до класифікації лінгвокультурних реалій у перекладознавстві.

3. Окреслити лінгвокультурну специфіку реалій роману Джеймса Джойса «Улісс».

4. Проаналізувати основні труднощі перекладу культурно маркованих одиниць у художньому тексті.

5. Виявити та проаналізувати перекладацькі стратегії і прийоми відтворення лінгвокультурних реалій в українському перекладі роману «Улісс».

6. Установити залежність між типом лінгвокультурної реалії, її функцією в тексті оригіналу та вибором перекладацької стратегії.

Дата видачі завдання: 10 лютого 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН І ГРАФІК ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

Назва етапів написання дипломної роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
Опрацювання літератури за темою	10 лютого – 5 березня 2025 року	<i>виконано</i>
Написання теоретичного розділу роботи	10 березня – 10 квітня 2025 року	<i>виконано</i>
Презентація теоретичного розділу на науковому семінарі/конференції	10 – 11 квітня 2025 р.	<i>виконано</i>
Підбір фактичного матеріалу за темою дослідження для практичного розділу	14 квітня - 14 травня 2025 року	<i>виконано</i>
Написання практичного розділу роботи	До 10 червня 2025 року	<i>виконано</i>
Оформлення та подання чорнового варіанту дипломної роботи керівнику	10 червня 2025 року	<i>виконано</i>
Попередній захист кваліфікаційної роботи	13 червня 2025 року	<i>виконано</i>
Захист переддипломної практики	10 листопада 2025 року	<i>виконано</i>
Перевірка на плагіат	3 24 листопада по 1 грудня 2025 року	<i>виконано</i>
Обговорення кваліфікаційної магістерської роботи робочою групою ОПІ	3 5 по 8 грудня 2025 року	<i>виконано</i>
Подання кінцевого варіанту дипломної роботи на кафедру	15 грудня 2025 року	<i>виконано</i>
Захист дипломної роботи магістра	23 – 30 грудня 2025 року	<i>виконано</i>

Здобувач

(підпис)

Яна МАРЦІНИШЕНА

Керівник роботи

(підпис)

Юлія ДАВИДЮК

Погоджено зав. кафедри

_____
(підпис)

Юлія БОЙКО

**ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА З ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Студента(ки) II курсу групи ФПам-24-1
Факультету міжнародних відносин і права
спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська, освітньо-професійної програми «Германська філологія та
перекладознавство: англійська мова та друга іноземна мова»

Яни МАРЦІНИШЕНОЇ
(ПІБ студента)

за темою ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ДЖ. ДЖОЙСА «ULYSSES»)

Відповідність кваліфікаційної роботи нормативним вимогам (необхідне позначити V або +)		
1.	Наявність основних структурних компонентів роботи	<u> + 5 </u> усі компоненти присутні <u> 4 </u> один компонент відсутній <u> 3 </u> декілька компонентів відсутні
2.	Відповідність оформлення роботи, посилань і переліку використаних джерел нормативним вимогам	<u> + 5 </u> повна відповідність <u> 4 </u> незначні помилки в оформленні <u> 3 </u> оформлення неправильне
3.	Відповідність побудови Вступу нормативним вимогам	<u> + 5 </u> повна відповідність <u> 4 </u> відповідність неповна <u> 3 </u> не відповідає вимогам
4.	Відповідність огляду наукової літератури та використання методологічної бази дослідження нормативним вимогам	<u> 5 </u> повна відповідність <u> + 4 </u> відповідність неповна <u> 3 </u> не відповідає вимогам
5.	Відповідність теоретичної частини дослідження заявленій меті та завданням	<u> + 5 </u> повна відповідність <u> 4 </u> відповідність неповна <u> 3 </u> не відповідає вимогам
6.	Відповідність практичної частини дослідження нормативним вимогам	<u> 5 </u> повна відповідність <u> + 4 </u> відповідність неповна <u> 3 </u> не відповідає вимогам
7.	Відповідність висновків результатам теоретичної та практичної складових дослідження	<u> 5 </u> повна відповідність <u> + 4 </u> відповідність неповна <u> 3 </u> не відповідає вимогам
8.	Актуальність, новизна, теоретична та практична цінність дослідження як компоненти якісної освіти в межах цілей сталого розвитку	<u> + 5 </u> повна відповідність <u> 4 </u> відповідність неповна <u> 3 </u> не відповідає вимогам
РАЗОМ: 24-40		37

***Особиста думка керівника:** Магістерська робота студентки Марцінішиної Я.О. присвячена дослідженню лінгвокультурних реалій в романі Джеймса Джойса «Улісс» та особливостей їх відтворення в українськомовному перекладі. Роман «Улісс» вирізняється винятковою концентрацією реалій, що репрезентують історичний, соціальний, побутовий та культурний

контекст Дубліна початку ХХ століття, а отже, становить складний і показовий матеріал для перекладацького аналізу, тому вибір матеріалу є вдалим та актуальним.

Серед позитивних сторін роботи виділяємо вдало відібраний корпус матеріалу (120 прикладів лінгвокультурних реалій), чітку структурованість 1 розділу, виокремлення у роботі власної класифікації різних типів лінгвокультурних реалій, зокрема топонімічних, ономастичних, соціально-інституційних, історико-культурних, міфологічних та побутових. У своєму дослідженні авторка звернула увагу на те, що вибір перекладацької стратегії корелює з типом реалії та її функцією. Авторка довела, що переклад лінгвокультурних реалій, представлених у романі «Улісс» істотно ускладнюється їх безеквівалентністю, високою культурною щільністю та контекстуальною варіативністю. Магістрантка також дослідила труднощі перекладу реалій у романі «Улісс», які виникають через багатозначність їхніх функцій та високу текстуальну «насиченість» модерністського письма.

Серед недоліків цієї роботи виділяємо орфографічні, пунктуаційні огріхи, повтори деяких проаналізованих прикладів, що суттєво не впливає на проведене дослідження та не знижує його теоретичного і практичного значення.

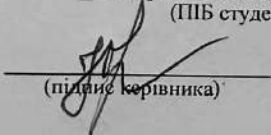
Кваліфікаційна робота Марцінішиної Я.О. є цілком завершеним, самостійним і вдало виконаним дослідженням. Робота відповідає усім зазначеним вимогам щодо досліджень такого рівня та може бути рекомендована до захисту.

Кваліфікаційна робота

рекомендована до захисту

— Марцінішиної Я.О. —

(ПІБ студента)

(підпис керівника)

може бути

Юлія ДАВИДЮК
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

« 27 » __ грудня __ 2025 рік

**РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
З ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Студента(ки) II курсу групи ФПАм-24-1

Факультету міжнародних відносин і права

спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, освітньо-професійної програми «Германська філологія та перекладознавство: англійська мова та друга іноземна мова»»

Яни Марцінишеної

(ПІБ студента)

за темою

**ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИ
ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ДЖ. ДЖОЙСА “ULYSSES”)**

	Критерії	Оцінка в балах
1.	Наявність основних компонентів структури роботи: ЗМІСТ; ВСТУП; РОЗДІЛ 1; РОЗДІЛ 2; ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ; ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ; ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ; ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ; ДОДАТКИ – максимум 5 балів (усі компоненти присутні – 5 б, один компонент відсутній – 4 б, декілька компонентів відсутні – 3 б)	5
2.	Відповідність оформлення роботи, посилань і переліку використаних джерел нормативним вимогам до кваліфікаційної дипломної роботи – максимум 5 балів (повна відповідність – 5 б, незначні помилки в оформленні – 4, значні помилки в оформленні – 3)	4
3.	Відповідність побудови Вступу нормативним вимогам – максимум 5 балів (повна відповідність – 5, поодинокі огріхи стилістичного характеру; порушення структури Вступу та несуттєві помилки у формулюваннях – 4; суттєві помилки у формулюваннях – 3)	4
4.	Відповідність огляду наукової літератури нормативним вимогам (наявність наукових джерел за останні 10 років, з них 30% зарубіжні джерела; описана методологічна база дослідження, що використовується в дослідженні; виокремлено ілюстративний та довідковий матеріал) – максимум 5 балів (повна відповідність – 5, несуттєві помилки у формулюваннях, недостатня кількість проаналізованих іноземних джерел (мін. 30%) – 4, відсутні праці наукового керівника або членів кафедри ГФП – 3)	5
5.	Відповідність теоретичної частини дослідження заявленій меті та поставленим завданням – максимум 5 балів (повна відповідність: всебічний аналіз об'єкта дослідження, критичний огляд наукової літ-ри; висновки до розділу – 5 б, несуттєві огріхи структурного характеру, несуттєві помилки при аналізі фактичного матеріалу – 4, відсутність власного погляду на здійснений критичний огляд наукових джерел 3)	5
6.	Відповідність практичної частини дослідження нормативним вимогам – максимум 5 балів (повна відповідність: аналіз предмета дослідження; підтвердження/спростування гіпотези дослідження; використання статистичних методів для верифікації результатів дослідження; наукова новизна отриманих результатів – 5, несуттєві огріхи стилістичного та структурного характеру, несуттєві помилки при перекладі фактичного матеріалу – 4, суттєві помилки при перекладі й аналізі фактичного матеріалу – 3).	5
7.	Відповідність Висновків результатам теоретичної та практичної складових дослідження; актуальність, новизна, теоретична та практична	

	цінність дослідження як компоненти якісної освіти в межах цілей сталого розвитку – максимум 5 балів (повна відповідність – 5, несуттєві огріхи стилістичного характеру, неповне висвітлення результатів дослідження – 4, часткове висвітлення результатів дослідження – 3)	5
Разом	Мін 21- макс 35	33

Особиста думка рецензента Актуальність питань, які висвітлені у магістерській роботі Яни Марцінишеної, пов'язані із тенденцією зростаючого інтересу до модерністської прози, яка характеризується високим рівнем інтертекстуальності, стилістичної експериментальності та культурної щільності. А роман «Улісс», який був обраний для проведення дослідження, вирізняється винятковою концентрацією реалій: топонімів, історичних алюзій, соціальних маркерів, етнографічних деталей і міфологічних образів, які створюють багаторівневу структуру міського хронотопу Дубліна.. Безперечно, аналіз творів Дж.Джойса та їхніх перекладів вимагає неабиякої майстерності з боку дослідника. Магістрантка успішно справилася із визначеними у роботі завданнями, втановивши і описавши функції, які виконують лінгвокультурні реалії у романі Дж. Джойса «Улісс» та особливості їх передачі у мові перекладу.

Висновок: рецензована магістерська дипломна робота відповідає всім вимогам, які ставляться до робіт такого рівня, є актуальною, виконана в рамках когнітивно-дискурсивної парадигми, має зв'язок із загальнонауковою тематикою кафедри германської філології та перекладознавства, містить елементи новизни, має теоретичну цінність та практичну значущість.

Об'єкт та предмет досліджено повністю.

Позитивні аспекти роботи: здійснено комплексний підхід до аналізу реалій та проблем їх передачі у мові перекладу з максимальним збереженням змісту та форми самої реалії.

Зауваження: робота містить деякі недоречності в оформленні: у вступній частині виділені абзаци, які по змісту мають описовий характер (Методи дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами).

Кваліфікаційна дипломна робота може бути допущена до захисту для отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціалізацією 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська».

Усього набрано балів: 33

Катерина ОЛЕКСАНДРЕНКО

(ПІБ рецензента)

Підпис (підпис рецензента)

Підпис рецензента завірюю

АНОТАЦІЯ

У роботі здійснено комплексне дослідження лінгвокультурних реалій роману Джеймса Джойса «Улісс» та особливостей їх відтворення в українськомовному перекладі, виконаному Олександром Терехом і завершеному та упорядкованому Олександром Мокровольським.

Актуальність теми зумовлена зростаючим інтересом сучасного перекладознавства до проблеми передачі культурно маркованих одиниць у художньому тексті, особливо в межах модерністської прози, яка характеризується високим рівнем інтертекстуальності, стилістичної експериментальності та культурної щільності.

Роман «Улісс» вирізняється винятковою концентрацією реалій, що репрезентують історичний, соціальний, побутовий та культурний контекст Дубліна початку ХХ століття, а отже, становить складний і показовий матеріал для перекладацького аналізу. У роботі розглянуто теоретичні підходи до визначення, класифікації та функціонування лінгвокультурних реалій у художньому тексті, а також проаналізовано їхню роль у формуванні семантичної, стилістичної та прагматичної структури твору.

У процесі дослідження здійснено зіставний аналіз тексту оригіналу та українського перекладу, на основі якого виявлено основні труднощі відтворення культурно маркованих одиниць, зумовлені їх безеквівалентністю, контекстуальною варіативністю та наявністю складних культурних конотацій. Встановлено, що домінантними способами перекладу лінгвокультурних реалій є транскодування з перекладацьким коментарем, описовий переклад, часткове калькування та компенсаційні прийоми, застосування яких дозволяє зберегти культурну специфіку оригіналу та забезпечити адекватну рецепцію тексту українським читачем.

Матеріалом дослідження є роман ірландського письменника Джеймса Джойса «*Ulysses*» в оригіналі та його український переклад. Емпіричну базу дослідження становить репрезентативна вибірка з 120 лінгвокультурних реалій, відібраних із тексту та проаналізованих з метою визначення їхніх типів, функцій і перекладацьких стратегій.

Основні результати дослідження апробовано у формі наукової статті та доповіді на міжнародній науково-практичній конференції, що підтверджує їх теоретичну та практичну значущість.

Ключові слова: лінгвокультурні реалії, культурно маркована лексика, художній переклад, перекладацькі стратегії, перекладацькі трансформації, модерністська проза, роман «Улісс».

ABSTRACT

The paper presents a comprehensive study of linguocultural realia in James Joyce's novel «Ulysses» and the peculiarities of their reproduction in the Ukrainian translation produced by Oleksandr Terekh and completed and edited by Oleksandr Mokrovolskyi. The relevance of the topic is determined by the growing interest in contemporary translation studies in the problem of rendering culturally marked units in literary texts, especially within modernist prose, which is characterized by a high degree of intertextuality, stylistic experimentation, and cultural density.

The novel «Ulysses» is distinguished by an exceptional concentration of realia that represent the historical, social, everyday, and cultural context of early twentieth-century Dublin and therefore constitutes a complex and illustrative material for translation analysis. The paper examines theoretical approaches to the definition, classification, and functioning of linguocultural realia in literary texts and analyzes their role in shaping the semantic, stylistic, and pragmatic structure of the work.

In the course of the research, a comparative analysis of the source text and the Ukrainian translation was conducted, which made it possible to identify the main difficulties in rendering culturally marked units caused by their non-equivalence, contextual variability, and the presence of complex cultural connotations. It was established that the dominant methods of translating linguocultural realia include transcoding accompanied by translator's commentary, descriptive translation, partial calque, and compensatory techniques. The application of these methods makes it possible to preserve the cultural specificity of the source text and to ensure its adequate reception by the Ukrainian reader.

The research material comprises James Joyce's novel *Ulysses* in the original and its Ukrainian translation. The empirical basis of the study consists of a representative sample of 120 linguocultural realia, selected from the text and analyzed to identify their types, functions, and translation strategies.

The main results of the study were tested in the form of a scholarly article and a presentation at an international scientific and practical conference, which confirms their theoretical and practical significance.

Keywords: linguocultural realia, culturally marked vocabulary, literary translation, translation strategies, translation transformations, modernist prose, «Ulysses».

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	13
1.1 Поняття реалій та їх класифікація у сучасному перекладознавстві	13
1.2 Реалії в художньому тексті як носії лінгвокультурної інформації	22
1.3 Перекладацькі стратегії та прийоми відтворення реалій у художніх текстах.....	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА РОМАНУ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА «ULYSSES» ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ	32
2.1 Особливості функціонування лінгвокультурних реалій у художньому світі роману Дж. Джойса «Ulysses».....	32
2.2 Стратегії відтворення лінгвокультурних реалій в українському перекладі роману Дж. Джойса «Ulysses».....	40
2.3 Труднощі відтворення лінгвокультурних реалій: збереження стилістичних і семантичних характеристик	48
Висновки до розділу 2	62
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

У сучасному перекладознавстві важливе місце посідають дослідження, присвячені відтворенню культурно маркованих елементів у художньому тексті, оскільки саме вони забезпечують смислову, стилістичну й етнокультурну цілісність літературного твору. Особливої актуальності ця проблема набуває у зв'язку з перекладом модерністської прози, яка характеризується високим ступенем інтертекстуальності, фрагментарністю оповіді, експериментами зі стилем та складною системою культурних кодів. У цьому контексті роман Джеймса Джойса «Улісс» вирізняється винятковою лінгвокультурною щільністю: автор формує художній світ шляхом нагромадження топонімів, історичних алюзій, соціальних маркерів, етнографічних деталей і міфологічних образів, які створюють багаторівневу структуру міського хронотопу Дубліна. Саме тому питання адекватного перекладу реалій у цьому романі є не лише лінгвістичною, а й культурологічною проблемою, що виходить за межі традиційного аналізу перекладацьких трансформацій.

Український контекст перекладу «Улісса» також потребує окремої уваги, адже саме переклади Олександра Тереха та Олександра Мокровольського стали важливим етапом входження модерністського канону в українську літературу. Вони не тільки забезпечили українському читачеві доступ до тексту, складність якого визнана світовою критикою, а й продемонстрували широкий спектр перекладацьких стратегій, спрямованих на збереження культурної специфіки роману. Однак різнорідність реалій, їх функціональна багатошаровість і прагматична насиченість зумовлюють численні проблеми семантичного, стилістичного та інтертекстуального характеру, що потребують системного аналізу. Саме тому звернення до лінгвокультурних реалій як ключових елементів художнього світу «Улісса» та вивчення способів їх відтворення в українських перекладах становить наукову новизну й практичну значущість цього дослідження.

У вітчизняній лінгвокультурній та перекладознавчій традиції реалії як специфічний пласт безеквівалентної лексики та носії культурної інформації ґрунтовно осмислено в працях О. Гаргаєвої, Н. Дердуги, О. Дюканова, В. Заїки,

А. Загнітка, І. Богданової та Р. Зорівчак у яких наголошується на необхідності поєднання мовної точності з урахуванням культурного контексту, прагматики й рецепції художнього тексту адресатом перекладу [1; 4; 5; 6; 8;].

У західній перекладознавчій традиції проблеми перекладу культурно-специфічних одиниць і способів їх передачі систематизовано у працях М. Бейкер та П. Ньюмарка, які пропонують функційно орієнтований підхід до аналізу перекладацьких відповідників [23; 38], а також у концепції стратегічного вибору між доместикацією та форенізацією, розробленій Л. Венуті [48; 49; 50], що додатково підкреслює актуальність досліджуваної проблематики в контексті міжкультурної комунікації.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом сучасного перекладознавства до проблеми відтворення культурно маркованих одиниць (реалій), які забезпечують національний колорит художнього тексту, зберігають етнокультурні смисли та формують цілісний образ художнього світу. Реалії виступають не лише як номінативні одиниці, а й як носії історичної, соціальної та культурної інформації, що ускладнює процес їх перекладу й потребує спеціальних перекладацьких рішень.

Актуальність проблеми особливо виразно постає у випадку перекладу модерністської прози, де культурні коди функціонують не як периферійний «фон», а як активні смислові вузли художнього тексту. Топоніміка, елементи міського побуту, суспільні інституції, історичні та релігійні маркери формують багатошаровий підтекст, забезпечують інтертекстуальні зв'язки, створюють іронічні відтінки та визначають стильову специфіку твору. У такому контексті переклад реалій виходить за межі механічного добору відповідників і перетворюється на культурно та прагматично вмотивоване рішення. Це, своєю чергою, потребує застосування чіткого інструментарію аналізу, що включає класифікацію реалій, визначення їхніх функцій у конкретному фрагменті, зіставлення можливих способів передачі та оцінку перекладацьких наслідків. Саме тому в перекладознавчих студіях, спираючись на напрацювання В. Карабана, О. Ребрія, О. Селіванової та Р. Зорівчак [9; 10; 16; 17; 8], доцільно розглядати реалії не ізольовано, а в системі їхніх функцій і текстотвірної ролі.

Роман Джеймса Джойса «Улісс» є показовим матеріалом для такого дослідження, оскільки вирізняється надзвичайною концентрацією Дублінських реалій, алюзій і культурно зумовлених номінацій, які визначають семантику, композицію та стилістичний ефект твору. Відповідно, українськомовна рецепція роману значною мірою залежить від того, які стратегії застосовують перекладачі для передачі культурно маркованої лексики. Український переклад, виконаний О. Терехом і завершений та упорядкований О. Мокровольським, потребує системного наукового аналізу з погляду адекватності відтворення лінгвокультурних реалій, їх функцій у тексті та перекладацьких трансформацій (зокрема транскодування, калькування, генералізації, функційного аналога, описового перекладу, перекладацького коментаря тощо). Це й зумовлює актуальність обраної теми та її практичну значущість для сучасного українського перекладознавства.

Методологічна база дослідження. Методологічну основу дослідження становлять праці українських науковців у галузі перекладознавства та лінгвокультурології, зокрема О. Гаргаєвої, Н. Дердуги, О. Дюканова, В. Заїки, А. Загнітка, І. Богданової та Р. Зорівчак, а також дослідження зарубіжних учених Л. Венуті, Д. Катана, Ю. Найди, П. Ньюмарка та Б. Хатіма присвячені аналізу національно-культурно маркованої лексики та способам її відтворення в перекладі [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8; 48; 32; 39; 38; 30].

Методологія дослідження спирається на розуміння реалії як культурно зумовленої безеквівалентної або частково еквівалентної одиниці, пов'язаної з історико-культурним контекстом, що дозволяє здійснити функційно-прагматичний аналіз лінгвокультурних реалій роману Дж. Джойса «Ulysses» та оцінити адекватність їх перекладу.

Зв'язок роботи з науковою темою кафедри. Магістерська робота безпосередньо пов'язана з проблематикою наукової теми кафедри германської філології та перекладознавства «Проблеми лексико-граматичної семантики, прагматики та стилістики в когнітивно-дискурсивній парадигмі».

Об'єкт дослідження – лінгвокультурні реалії художнього тексту.

Предмет дослідження – способи перекладу реалій, представлені в українськомовному перекладі роману Джеймса Джойса «Улісс».

Мета дослідження – комплексно проаналізувати лінгвокультурні реалії роману «Улісс» та визначити стратегії їх відтворення в українському перекладі.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- уточнити поняття реалій та їхню роль у лінгвокультурному та перекладознавчому дискурсі.
- розглянути класифікації та функції реалій у художньому тексті.
- визначити лінгвокультурні особливості реалій роману Джеймса Джойса «Улісс».
- виявити основні труднощі перекладу культурно маркованих одиниць.
- проаналізувати способи відтворення реалій у перекладі О. Тереха та О. Мокровольського.
- установити відповідність між типом реалії та вибором перекладацької стратегії.

Матеріалом дослідження слугує роман Ірландського письменника Джеймса Джойса «Улісс» в оригіналі та його український переклад, здійснений О. Терехом і О. Мокровольським. У ході дослідження було проаналізовано 120 лінгвокультурних реалій, відібраних методом суцільної вибірки, які репрезентують різні типи культурно маркованих одиниць, зокрема топонімічні, ономастичні, соціально-інституційні, історико-культурні, міфологічні та побутові, а також різні перекладацькі стратегії їх відтворення.

Методи дослідження. У роботі використано описовий метод – для узагальнення теоретичних положень; зіставний і контекстуальний аналіз – для порівняння оригіналу та перекладу; елементи кількісного аналізу – для визначення частотності типів реалій і застосованих до них трансформацій; інтерпретаційний метод – для з'ясування їхніх семантичних і культурних характеристик; метод суцільної вибірки – для збирання фактичного матеріалу дослідження.

Наукова новизна. Уперше здійснено системний аналіз відтворення лінгвокультурних реалій у перекладі «Улісс» українською мовою з урахуванням

їх семантичних, функційних і культурних параметрів. Визначено домінантні перекладацькі стратегії та встановлено залежність між типом реалії та способом її передачі.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. У результаті проведеного дослідження встановлено, що лінгвокультурні реалії в романі Джеймса Джойса «Улісс» виконують системоутворювальну функцію та є одним із ключових чинників формування художнього світу твору. Вони забезпечують відтворення історичного, соціального й культурного контексту Дубліна початку ХХ століття, слугують засобом кодування національно-культурної інформації та беруть участь у побудові міського хронотопу, без якого повноцінне розуміння тексту є неможливим.

2. Аналіз тексту оригіналу дозволив встановити, що в романі функціонують різні типи лінгвокультурних реалій, зокрема топонімічні, ономастичні, соціально-інституційні, історико-культурні, міфологічні та побутові. Зазначені одиниці реалізують не лише номінативну, а й стилістичну та прагматичну функції, беручи участь у створенні багаторівневої семантичної структури твору, формуванні образної системи, характеристики персонажів, а також у відтворенні іронії, інтертекстуальності та культурної багатоступовості модерністського наративу.

3. Доведено, що переклад лінгвокультурних реалій у романі «Улісс» істотно ускладнюється їх безеквівалентністю, високою культурною щільністю та контекстуальною варіативністю. Кожна реалія містить додаткові асоціативні, історико-культурні та прагматичні нашарування, які не завжди мають прямі відповідники в мові перекладу, що зумовлює необхідність застосування функційно-прагматичного підходу та врахування не лише мовної, а й культурної та рецептивної складових перекладацького процесу.

4. На матеріалі українського перекладу роману «Улісс», здійсненого О. Терехом і завершеного та упорядкованого О. Мокровольським, встановлено, що домінантними способами відтворення лінгвокультурних реалій є транскодування з перекладацьким коментарем, описовий переклад, часткове

калькування та компенсаційні прийоми. Застосування зазначених стратегій дозволяє зберегти культурну специфіку оригіналу, мінімізувати втрати смислу та водночас забезпечити зрозумілість і доступність тексту для українського читача.

5. У ході дослідження виявлено взаємозв'язок між типом лінгвокультурної реалії, її функцією в тексті оригіналу та вибором перекладацької стратегії. Вибір способу перекладу визначається не лише формальними характеристиками одиниці, а передусім її текстотвірною та прагматичною роллю, авторським задумом і очікуваним впливом на адресата перекладу, що підтверджує доцільність функційно орієнтованого підходу до перекладу культурно маркованих елементів.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні положень перекладознавства щодо функціонування лінгвокультурних реалій у художньому тексті та закономірностей їх відтворення в українському перекладі, а також у поглибленні уявлень про співвідношення типів реалій і способів їх перекладу.

Апробація результатів. Основні положення дослідження апробовано у науковій статті «Особливості перекладу безеквівалентної лексики», опублікованій у збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (випуск 122, 31 жовтня 2025 р., м. Переяслав, Україна, С. 315-319).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг основного тексту роботи становить 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

1.1 Поняття реалій та їх класифікація у сучасному перекладознавстві

Проблема перекладу реалій є однією з ключових у сучасному перекладознавстві, оскільки саме цей пласт лексики репрезентує національно-культурну специфіку народу, його історію, побут, традиції, соціальний устрій і ментальні особливості. Реалії виконують у художньому тексті важливу смислотворчу та стилістичну функцію, водночас створюючи значні труднощі для перекладача через свою безеквівалентність.

У наукових працях українських дослідників реалії визначаються як лексичні одиниці, що позначають предмети, явища й поняття, характерні лише для певної національної спільноти та відсутні в іншій культурі. Так, В. Карабан наголошує, що реалії – це «слова і словосполучення, які називають об'єкти матеріальної та духовної культури одного народу й не мають прямих відповідників в іншій мові» [9]. Учений підкреслює, що для адекватного перекладу реалій перекладач повинен володіти не лише мовною, а й ґрунтовною культурологічною та країнознавчою підготовкою.

Подібної позиції дотримується В. Коптілов, який зазначає, що знання реальної дійсності, яка стоїть за словом, є обов'язковою умовою професійної перекладацької діяльності, адже нерозуміння реалій неминуче призводить до грубих смислових помилок у перекладі [12]. Дослідник розглядає реалії як одиниці, що безпосередньо пов'язані з конкретними історичними, суспільними та культурними умовами життя народу.

Р. Зорівчак під реаліями розуміє «національно марковані одиниці лексики, які несуть у собі етнокультурну інформацію та формують культурний фон художнього твору» [8]. Науковиця підкреслює, що реалії є важливими носіями національного колориту і виконують не лише номінативну, а й експресивну функцію, впливаючи на сприйняття художнього образу читачем.

У межах лінгвокультурологічного підходу реалії розглядаються як складник мовної картини світу. О. Селіванова визначає такі одиниці як елементи лексики,

що репрезентують специфічні культурні смисли та становлять частину національної когнітивної моделі світу [17]. Таким чином, реалії виступають засобом вербалізації культурного досвіду народу.

Тісно з поняттям реалій пов'язане поняття безеквівалентної лексики. За визначенням О. Гаргаєвої, безеквівалентна лексика – це слова та словосполучення, що не мають повних відповідників у мові перекладу через відсутність відповідних референтів у культурі іншого народу [2]. Дослідниця наголошує, що реалії становлять найбільш культурно насичену та інформативну частину безеквівалентної лексики.

Н. Серєда зазначає, що культурно-маркована лексика, зокрема реалії, є важливим чинником відтворення національно-історичної специфіки художнього тексту, оскільки вона формує «культурний контекст, у якому розгортається художня картина світу» [18]. При цьому втрата або нейтралізація реалій у перекладі може призвести до істотного спотворення авторського задуму.

Отже, у сучасному перекладознавстві реалії розглядаються як:

- носії національно-культурної інформації;
- складник безеквівалентної лексики;
- засіб створення національного колориту;
- важливий елемент міжкультурної комунікації.

У сучасній науковій літературі сформувалося кілька підходів до класифікації реалій, що зумовлено різними дослідницькими цілями: від опису національно-культурної специфіки до розробки практичних рекомендацій для перекладачів. Умовно їх можна поділити на предметно-тематичні, історико-семантичні, структурні та лінгвокультурологічні.

Однією з найпоширеніших є класифікація за предметно-тематичною ознакою, яка спирається на належність реалій до певної сфери життя суспільства. У навчальних посібниках з перекладу та лінгвокультурології традиційно виокремлюють географічні, етнографічні та суспільно-політичні реалії [6; 11].

До географічних реалій зараховують назви об'єктів фізичної географії (на кшталт *monsoon*, *торнадо*), назв ландшафтів і природних зон, а також реалії, пов'язані з діяльністю людини в певному просторі (*ранчо*, *дувал*), і назви флори

та фауни, характерних лише для окремих регіонів (*ківі, кенгуру* тощо) [6]. Такі одиниці тісно пов'язані з природними умовами життя народу й часто позначають явища, яких просто не існує в іншій культурі, що ускладнює пошук адекватних відповідників у перекладі.

Етнографічні реалії охоплюють назви елементів побуту (*кімоно, сомбреро, вареники, борщ*), традиційної їжі та напоїв, предметів одягу, знарядь праці, видів дозвілля, а також етноніми, назви соціальних чи регіональних груп (*гуцул, янкі, кокні*) [4; 6]. Значна частина таких одиниць є високо маркованою, оскільки одночасно апелює і до матеріальної культури, і до стереотипних уявлень про певну спільноту.

До суспільно-політичних реалій належать назви органів влади, адміністративно-територіальних одиниць, посад, соціальних станів, історичних подій та явищ (*рада, сеймик, парламент, гетьман, штат, воєводство* тощо) [4; 6]. У художньому тексті такі одиниці не лише позначають конкретні референти, а й відсилають до певної моделі державного устрою, історичного періоду чи ідеологічного контексту, що перекладачеві обов'язково потрібно враховувати [20].

З позицій перекладознавства важливим є також історико-семантичний поділ реалій, запропонований у навчально-методичних розробках з теорії перекладу [4; 11]. У цьому підході розрізняють:

- власне реалії, тобто одиниці, що позначають актуальні для певної культури предмети й явища (*коломийка, трембіта, Halloween, pub*) – вони функціонують у сучасному мовленні й зберігають активну стилістичну силу;
- історичні реалії, пов'язані з минулими епохами (*козак* у значенні представника історичного стану, *щезник*, назви історичних формувань чи каральних загонів тощо) [11].

Останні часто потребують додаткового коментування в перекладі, оскільки для реципієнта іншої культури вони не мають очевидних асоціацій із конкретною добою чи подією.

Не менш продуктивним є структурний підхід до класифікації, що враховує формальну організацію реалій. У методичній літературі виокремлюють:

- реалії-одночлени (*кобза, sheriff, pub*);
- реалії-полічлени номінативного характеру (*курна хата, St. Valentine's Day, banana split*) – стійкі словосполучення, які функціонують як єдині номінативні одиниці;
- реалії-фразеологізми, що поєднують національно марковані образи з усталеними синтаксичними моделями (*стати під вінок, to reach the woolsack* тощо) [6; 17].

Структурна класифікація важлива для подальшого опису перекладацьких трансформацій, адже способи відтворення односкладових реалій, багатокомпонентних одиниць і фразеологізмів суттєво відрізняються.

У лінгвокультурології пропонується ще один ракурс – поділ реалій з огляду на їх статус у системі «своє/чуже». Дослідники розрізняють:

- власне національні («свої») реалії, зрозумілі всередині певної спільноти;
- «чужі» реалії, запозичені й позначені в тексті як інокультурні;
- зовнішні реалії, однаково чужі для обох мов і культур, між якими здійснюється переклад (наприклад, японські реалії у перекладі з англійської українською) [6; 17].

Такий підхід є особливо релевантним для аналізу міжкультурної комунікації, оскільки дозволяє простежити, як через текст «зустрічаються» одразу кілька культурних кодів [20].

Крім того, у сучасних дослідженнях реалії нерідко описуються в ширшому контексті культурно-маркованої лексики. Н. Середа пропонує розглядати реалії як ядро культурно-маркованих одиниць, до якого прилягають фонові слова, стійкі словосполучення з виразною етнокультурною семантикою та одиниці з сильним конотативним навантаженням [18]. Такий підхід дозволяє аналізувати реалії не ізольовано, а в системі інших засобів створення культурного фону тексту.

А. Загнітко та І. Богданова, працюючи в руслі лінгвокультурології, наголошують, що реалії доцільно інтерпретувати як різновид лінгвокультурем,

тобто одиниць, у яких «перетинаються» мовна форма, концептуальний зміст і культурний смисл [6]. Це зближує вивчення реалій із аналізом концептів, стереотипів і символів, що формують національну мовну картину світу.

Західна традиція опису культурно специфічної лексики робить акцент насамперед на категоріях культури, у межах яких функціонують такі одиниці. П. Ньюмарк виокремлює п'ять основних груп:

- 1) екологія (флора, фауна, географічні реалії),
- 2) матеріальна культура (їжа, одяг, житло, транспорт),
- 3) соціальна культура (робота та дозвілля),
- 4) організації, звичаї, інститути, поняття,
- 5) жести та звички [38].

Фактично йдеться про універсальну схему, яка дозволяє системно описувати реалії будь-якої мови й культури, що особливо зручно для перекладацького аналізу.

У працях західних перекладознавців активно використовуються й інші терміни для позначення реалій: «culture-specific items», «culture-bound terms», «culturally-marked elements» тощо [23; 43; 26]. М. Бейкер, наприклад, говорить про «culture-specific concepts», які не мають прямих структурних чи семантичних відповідників у мові перекладу й потребують компенсації різного типу [23]. Таким чином, реалії у світовій традиції осмислюються як основне джерело асиметрії між мовами, яке перекладачеві доводиться «узгоджувати» через добір перекладацьких стратегій.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що попри різноманіття підходів, більшість сучасних дослідників погоджуються принаймні щодо трьох ключових моментів:

1. Реалії становлять ядро безеквівалентної та культурно-маркованої лексики й відображають специфіку національної картини світу [2; 13; 18].
2. Класифікація реалій має бути багатовимірною, поєднувати предметно-тематичний, історико-семантичний, структурний та лінгвокультурологічний критерії [6; 11; 16].

3. Будь-яка класифікаційна модель є функційною, тобто створюється не «заради класифікації», а для розв'язання конкретних перекладацьких завдань – передусім для вибору адекватних стратегій та прийомів відтворення реалій у мові перекладу [12; 38; 1].

У вітчизняній традиції важливим є також розмежування реалій, фонової лексики та інших типів культурно зумовлених одиниць. О. Селіванова пропонує розглядати культурно-марковану лексику як градуальне явище: від слів з мінімальним етнокультурним компонентом до одиниць, у яких культурний зміст домінує над денотативним [17]. У цій шкалі реалії посідають центральне місце, оскільки поєднують чітко окреслений предметний референт з яскраво вираженим національним колоритом [17; 8]. Фонова лексика, натомість, може мати формальні відповідники в іншій мові, але відрізнятися асоціативним полем та культурними конотаціями [31].

У низці праць наголошується на функціональному аспекті реалій. Р. Зорівчак виділяє принаймні кілька основних функцій цих одиниць у художньому тексті:

- номінативну (називання специфічних для певної культури референтів);
- локалізаційну (прив'язка подій до конкретного простору й часу);
- характерологічну (індивідуалізація персонажа через його мовлення, соціальне походження, належність до певного середовища);
- експресивно-оцінну (створення емоційно-оцінних акцентів) [8].

Н. Серєда доповнює, що культурно-маркована лексика, включно з реаліями, бере участь у формуванні художнього хронотипу, оскільки сигналізує читачеві про історичну добу, ментальні установки персонажів і систему цінностей зображеного світу [18]. Для перекладача це означає, що неправильне або надто нейтральне відтворення реалії може порушити цілісність художньої картини світу.

Окремого уточнення потребує співвідношення реалій та інтернаціоналізмів. У навчальних матеріалах з теорії перекладу наголошується, що інтернаціоналізми – це слова, спільні для кількох мов за походженням і близькі за значенням (типу *sport*, *футбол*, *президент*), тоді як реалії, навпаки, прив'язані

до однієї культури й зазвичай не мають прямих структурних та семантичних відповідників [39; 11]. Псевдоінтернаціоналізми (так звані «хибні друзі перекладача») на зразок *complexion* – *комплекція*, *decade* – *декада*, додатково ускладнюють ситуацію, оскільки можуть маскуватися під знайомі одиниці, але позначати інші референти [11]. У контексті дослідження реалій це важливо тому, що перекладач повинен чітко відрізнити справді безеквівалентні культурні одиниці від інтернаціональної лексики та «хибних друзів», помилки в перекладі яких мають іншу природу [31; 17].

Лінгвокультурологічний підхід дозволяє глибше осмислити когнітивний статус реалій. А. Загнітко й І. Богданова трактують культурно марковані одиниці як лінгвокультуреми, в яких фіксуються домінантні для певної спільноти уявлення, стереотипи та цінності [6]. У цьому сенсі реалії виступають не лише назвами «екзотичних» предметів чи явищ, а й ключами до інтерпретації національної картини світу. Вони сигналізують, які об'єкти та практики є концептуально значущими для конкретної культури, і водночас задають рамки розуміння для читача оригіналу або перекладу.

Показово, що в сучасних дослідженнях реалії дедалі частіше розглядаються у зв'язку з дискурсивними та прагматичними характеристиками тексту. О. Ребрій, аналізуючи міжкультурні аспекти перекладу, підкреслює, що перекладач працює не просто зі словом як одиницею мови, а з комунікативною ситуацією, у якій це слово функціонує [6]. У випадку реалій це означає, що одна й та сама одиниця може вимагати різних перекладацьких рішень залежно від жанру, адресата, функції тексту (інформативна, експресивна, фатична тощо) та ступеня підготовленості читача до сприйняття інокультурного матеріалу [9; 11; 5].

У теоретичних і методичних джерелах з перекладу, зокрема у виданнях «Теорія і практика перекладу», «Основи художнього перекладу», «Методологія перекладознавчих досліджень», наголошується, що класифікація реалій має не лише описовий, а й прикладний характер [11; 15; 19]. Від того, до якої групи віднесено конкретну реалію (географічну, побутову, суспільно-політичну, історичну, фразеологічну тощо), залежить вибір перекладацького прийому: транскодування, калькування, введення неологізму, функціонального аналога,

описового перекладу, примітки чи комбінованих рішень [9; 4; 31]. Таким чином, класифікаційні моделі виконують роль інструменту перекладацького аналізу, а не суто теоретичної систематизації.

З огляду на це можна зробити кілька проміжних висновків, важливих для подальшого дослідження:

– реалії становлять особливий тип безеквівалентної лексики, у якій поєднуються предметна специфіка, культурний колорит та значний прагматичний потенціал [4; 8; 18];

– різноманітні класифікації реалій (предметно-тематичні, історико-семантичні, структурні, лінгвокультурологічні) є взаємодоповнювальними і мають застосовуватися комплексно, особливо в контексті аналізу художнього перекладу [6; 4; 11; 19];

– сучасні підходи до вивчення реалій поступово зміщують акцент від суто лексикографічного опису до дискурсивно-прагматичного аналізу, у центрі якого

– роль реалій у міжкультурній комунікації та їх вплив на інтерпретацію тексту реципієнтом [26; 38; 16; 20].

Зазначені положення створюють теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу способів перекладу лінгвокультурних реалій та оцінки ефективності перекладацьких рішень у художньому тексті.

1.2 Реалії в художньому тексті як носії лінгвокультурної інформації

Реалії у художньому тексті становлять особливий пласт лексики, через який автор закріплює в оповіді культурну конкретику – простір, історичний час, соціальні практики, звичаї, матеріальну культуру та систему цінностей певної спільноти. На відміну від нейтральних номінацій, реалії несуть додатковий культурний «шар» значення, який активує в читача асоціативні зв'язки з певною країною, містом, епохою або соціальним середовищем. Саме тому вони розглядаються як ключові носії лінгвокультурної інформації та важливий ресурс художньої автентичності [30].

Функціонування реалій у художньому дискурсі пов'язане з тим, що вони беруть участь у формуванні так званої «культурної картини світу» твору. У

нарративі реалії можуть бути не лише елементами опису побуту чи топографії, а й інструментами соціальної типізації персонажів, маркерами ідеологічного або історичного контексту, засобами створення іронії та інтертекстуальних нашарувань. Таким чином, реалія в художньому тексті здатна виконувати одночасно номінативну, стилістичну й прагматичну функції [33].

У контексті модерністської прози реалії часто набувають підвищеної семантичної ваги, оскільки автори свідомо конструюють текст як густу мережу культурних сигналів. Для роману Дж. Джойса «Улісс» характерна надзвичайна концентрація локальних дублінських топонімів, назв установ, елементів міського побуту, соціальних і релігійних маркерів, що створює ефект документальної точності й водночас – складної культурної гри. Саме тому аналіз реалій у цьому творі має стати необхідним етапом перед описом перекладацьких стратегій [31].

З погляду рецепції читачем реалії виконують функцію «культурних якорів»: вони швидко занурюють адресата у чужий соціокультурний простір і підсилюють ефект присутності. Водночас саме ці одиниці можуть створювати зони нерозуміння у читача іншої культури, що пояснює потребу в перекладацьких компромісах між збереженням культурної ідентичності тексту та забезпеченням його читацької доступності. Така напруга між автентичністю й зрозумілістю безпосередньо підводить до вибору перекладацьких стратегій у наступному підрозділі [31].

Для систематизації функцій реалій у художньому тексті доцільно подати узагальнювальну таблицю, яка дозволить пов'язати тип функції з її проявом у нарративі та потенційними перекладацькими наслідками. Таке узагальнення створює методичну основу для аналізу реалій у «Уліссі» та для подальшого зіставлення перекладацьких рішень у двох українських версіях роману [30].

Таблиця 1.2 - Функції реалій у художньому тексті та їхнє значення для перекладу

Функція	Зміст функції	Типовий прояв у художній прозі	Можливий перекладацький ризик

Номінативна	Називає унікальні об'єкти/явища культури	предмети побуту, назви інституцій, локальні явища	втрата денотативної точності
Локалізувальна	Закріплює простір і «географію» тексту	топоніми, назви районів, вулиць, закладів	розмивання простору твору
Історико-часова	Маркує епоху і соціальні практики часу	назви установ, політичних реалій, історичних звичаїв	анахронізм у перекладі
Соціотипізувальна	Окреслює соціальний статус/середовище героя	професійні й станові маркери, міське мовлення	нейтралізація соціального колориту
Стилістична	Працює на образність, іронію, авторську манеру	культурні алюзії, мовні ігри з назвами	втрата художнього ефекту
Інтертекстуальна	Вбудовує текст у мережу культурних посилань	історичні, релігійні, міфологічні відсилання	руйнування алюзивності

Реалії можуть функціонувати як елементи лінгвокультурної пам'яті – вони не просто називають предмет чи явище, а «підтягують» за собою історичні й ідеологічні смисли спільноти. В «Уліссі» такі одиниці здатні актуалізувати ірландську соціальну історію, релігійні диспути, міські практики та повсякденні ритуали. У результаті переклад реалій перетворюється на відтворення не лише мовної форми, а й культурної перспективи тексту [31].

З методологічного боку доцільно підкреслити, що ідентифікація реалій у художньому тексті має враховувати контекст, частотність і роль одиниці у композиції епізоду. Реалія може бути ключем до розуміння образу або сенсу сцени і водночас виглядати зовні як «дрібна деталь». Тому в аналітичному розділі важливо описувати не лише тип реалії, а й її функцію у конкретному фрагменті, що дозволить коректно визначити мотивацію перекладацького вибору [30].

Щоб показати логіку переходу від культурної функції реалії до перекладацької дії, доречно подати узагальнювальну схему (рис. 1.2).

Культурний компонент	<ul style="list-style-type: none"> • локальність • історичність • соціальна маркованість
Художня функція	<ul style="list-style-type: none"> • простір • час • типізація • стиль • інтертекст
Ризик у реценсії	<ul style="list-style-type: none"> • нерозумілість • втрата колориту • зміщення оцінки
Потреба перекладацького рішення	<ul style="list-style-type: none"> • безеквівалентність • культурна асиметрія • прагматичний ефект • інтертекстуальна зумовленість • ризик втрати смислу без пояснення
Вибір прийому	<ul style="list-style-type: none"> • збереження форми • адаптація • комбінована стратегія • перекладацький коментар (примітка)

Рисунок 1.2 - Функційна модель реалії як носія лінгвокультурної інформації

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що реалії у художньому тексті варто трактувати як системні носії лінгвокультурної інформації, що формують культурну «географію» і «соціологію» оповіді, забезпечують історичну конкретність і створюють стильову багатозаровість твору.

1.3 Стратегії перекладу реалій у художніх текстах

Проблема відтворення реалій у художньому перекладі належить до найбільш культурно чутливих сфер роботи перекладача, адже вона поєднує лексико-семантичні, стилістичні й прагматичні виміри тексту. Реалія у прозі часто виконує функцію «маркеру світу» твору: сигналізує про історичний час,

соціальну ієрархію, побут, топоніміку, культурні коди спільноти та авторську іронію. Тому вибір способу її відтворення завжди пов'язаний із балансом між збереженням чужості й забезпеченням зрозумілості для читача мови перекладу [43].

У сучасному перекладознавстві стратегії передачі культурно маркованої лексики розглядаються в контексті ширших моделей перекладу культури. Так, у роботах із теорії перекладу наголошується, що перекладач оперує не лише мовними відповідниками, а й культурними сценаріями, у межах яких реалії можуть бути збережені, адаптовані або пояснені. Відповідно, процедури перекладу реалій корелюють із загальною орієнтацією тексту – більш «доместикаційною» чи більш «форенізаційною», що особливо помітно у великих модерністських романах із насиченою культурною фактурою [31].

У рамках української перекладознавчої традиції методи передачі реалій описуються як система прийомів, які дають змогу відтворити культурну специфіку з різним ступенем збереження «іншості». Зокрема, у навчальній і науковій літературі фіксуються підходи, що поєднують прямі способи відтворення форми (різновиди транскодування) та змістові/функційні трансформації (генералізація, функційний аналог, контекстуальне розгортання тощо). До класичних для української школи перекладу джерел, що окреслюють загальні принципи і трансформації, належать праці І. В. Корунця, а також посібникова традиція В. І. Карабана, де системно описано лексичні й граматичні прийоми, релевантні і для роботи з культурно маркованими одиницями у різних типах текстів [25; 26].

З огляду на розмаїття підходів доречно подати узагальнену таблицю 1.3 основних способів перекладу реалій, які найчастіше згадуються у теоретичних працях і які є продуктивними для аналізу художньої прози.

Таблиця 1.3 – Ключові способи відтворення реалій у художніх текстах

Спосіб	Сутність	Комунікативний ефект	Типові ризики
Транскодування	Передача звукової/графічної форми іншомовної одиниці засобами мови перекладу	Збереження «іншості», локального колориту	Можлива незрозумілість без контексту або примітки
Калькування	Буквальне відтворення структурних компонентів назви/словосполучки	Дозволяє «пояснити» внутрішню форму реалії	Ризик штучності, стилістичної незграбності
Гіперонімічне перейменування (генералізація)	Заміна конкретної реалії родовим поняттям	Підвищення зрозумілості, зниження когнітивного навантаження	Втрата локального/історичного колориту
Модуляція	Зміна точки зору/семантичного ракурсу при збереженні змісту	Природність у мові перекладу	Ризик зміщення авторського акценту
Функційний аналог	Заміна реалії на одиницю цільової культури з близькою функцією	Швидке розуміння читачем	Можливе «переселення» тексту в іншу культуру
Контекстуальний переклад	Підбір відповідника з урахуванням конкретного фрагмента, інколи з розгортанням значення	Точність у конкретній сцені	Важко уніфікувати, можливі різні рішення

Еквівалент	Використання усталеного словникового відповідника	Баланс між точністю і нормативністю	Обмежена кількість випадків для справжніх реалій
Описовий переклад	Пояснювальне розгортання значення реалії	Висока інформативність	Розширення тексту, порушення ритму/стилю

Узагальнені прийоми, наведені у таблиці, можуть комбінуватися й утворювати «гібридні» рішення, що є типовим для складної модерністської прози. Саме тому під час аналізу важливо враховувати не лише одиничний прийом, а й локальну перекладацьку тактику на рівні абзацу/епізоду та глобальну стратегію у межах цілого твору.

Вибір конкретного способу перекладу реалії не є механічною процедурою, а залежить від сукупності лінгвістичних, культурних і прагматичних чинників. У перекладознавчих дослідженнях підкреслюється, що перекладач орієнтується не лише на формальні характеристики одиниці, а й на її функцію в тексті, адресата перекладу, жанр твору, тип комунікативної ситуації та загальну перекладацьку стратегію [43; 37; 49].

Важливу роль відіграє ступінь відомості реалії для читача мови перекладу. Якщо одиниця є широко відомою або інтернаціоналізованою, можливе збереження її іншомовної форми без додаткових пояснень. Натомість локальні, історично або соціально марковані реалії потребують або коментаря, або описового тлумачення, або функційного аналога. Таким чином, перекладацьке рішення формується як компроміс між інформативністю, естетикою та читабельністю тексту.

Не менш важливим чинником є прагматичний ефект реалії. Одна й та сама одиниця може виконувати різні функції залежно від контексту: бути нейтральним елементом побутового опису або ж ключовим маркером

ідеологічного підтексту. У таких випадках перекладач повинен відтворити не лише денотативне значення, а й прагматичний потенціал реалії, що істотно впливає на вибір перекладацького прийому [31; 16].

Спосіб перекладу реалії значною мірою зумовлюється її типологічною належністю. Географічні реалії частіше передаються шляхом транскодування або через усталені еквіваленти, оскільки вони функціонують як маркери простору. Побутові та етнографічні реалії, навпаки, нерідко потребують описового перекладу або генералізації через відсутність прямих відповідників у цільовій мові.

Історичні та суспільно-політичні реалії є особливо чутливими до перекладацьких трансформацій, оскільки пов'язані з конкретними моделями державного устрою, соціальної ієрархії та ментальних установок спільноти. У таких випадках застосування функційних аналогів може призводити до ідеологічного зсуву або хибної інтерпретації історичного контексту, що вимагає максимально виважених перекладацьких рішень [1; 12].

Фразеологічні та інтертекстуальні реалії створюють додаткові труднощі через поєднання культурної маркованості з образністю та алюзивністю. Тут перекладачеві доводиться балансувати між збереженням авторської метафорики та адаптацією до культурного досвіду адресата, що часто зумовлює використання комбінованих або компенсаційних прийомів.

Для нашої роботи принципово важливо не обмежуватися переліком способів, а зафіксувати їх як інструмент аналізу конкретного корпусу – українського перекладу «Улісса». Відомо, що перший повний український переклад роману було завершено О. Мокровольським на основі праці О. Тереха й опубліковано видавництвом Жупанського у 2015 році, що зумовило широкий інтерес до культурно-стилістичних рішень цієї версії [39].

Отже, у нашому дослідженні як базові робочі способи аналізу та опису перекладу реалій будуть використані:

- транскодування;
- калькування;
- гіперонімічне перейменування (генералізація);

- модуляція (у широкому розумінні семантичної трансформації);
- функційний аналог;
- контекстуальний переклад;
- еквівалент;
- перекладацький коментар;
- описовий переклад як допоміжний інструмент у випадках, коли інакше зберегти сенс або прагматику неможливо.

Такий набір способів є достатньо гнучким для опису як «побутових», так і історико-культурних, інституційних чи інтертекстуальних реалій модерністського дискурсу.

Отже, переклад реалій у художніх текстах є складним процесом, що потребує врахування лексико-семантичних, культурних і прагматичних характеристик одиниці. Аналіз теоретичних підходів свідчить про відсутність універсального способу їх відтворення, оскільки вибір перекладацького прийому зумовлюється функцією реалії в тексті, типом художнього дискурсу, адресатом перекладу та загальною перекладацькою стратегією.

Розглянуті способи перекладу реалій – транскодування, калькування, генералізація, модуляція, функційний аналог, контекстуальний та описовий переклад, використання еквівалентів і перекладацького коментаря – утворюють гнучкий інструментарій, який може застосовуватися як окремо, так і в комбінованому вигляді. Доцільність їх використання визначається типологічною належністю реалії та її прагматичним навантаженням у конкретному фрагменті тексту.

Таким чином, теоретичне осмислення стратегій перекладу реалій створює методологічну основу для подальшого аналізу перекладацьких рішень у художньому тексті та дозволяє перейти до практичного дослідження способів відтворення реалій в українських перекладах роману «Улісс».

Висновки до розділу 1

У першому розділі здійснено теоретичне обґрунтування дослідження реалій у художньому перекладі та визначено їхнє місце в системі культурно

маркованої лексики. З'ясовано, що реалії становлять особливий тип лексичних одиниць, тісно пов'язаних із національно-історичним, соціальним і культурним контекстом, а їх переклад ускладнюється не лише безеквівалентністю, а й високим ступенем функційної та прагматичної навантаженості в художньому тексті. Розмежування понять «реалія», «безеквівалентна лексика» та «культурно-маркована лексика» дало змогу точніше окреслити предмет дослідження й уникнути термінологічної невизначеності.

Аналіз наукових підходів до класифікації реалій засвідчив доцільність їх багатовимірною опису з урахуванням предметно-тематичних, історико-семантичних, структурних і лінгвокультурологічних критеріїв. Показано, що жодна класифікація не є універсальною, натомість їх комплексне застосування дозволяє адекватно описати різні типи культурно зумовлених одиниць і створює методичну основу для подальшого перекладацького аналізу. Наголошено на прикладному характері класифікацій реалій, які виконують функцію інструменту вибору перекладацьких рішень, а не суто теоретичної систематизації.

У пункті 1.2 обґрунтовано розуміння реалій як системних носіїв лінгвокультурної інформації, що формують культурну «географію» художнього світу, забезпечують локалізацію простору й часу, беруть участь у соціальній типізації персонажів і створенні стилістичної багатошаровості тексту. Доведено, що у модерністській прозі, зокрема в романі Дж. Джойса «Ulysses», реалії набувають статусу структурних елементів наративу, виступаючи важливими маркерами культурної пам'яті, ідентичності та інтертекстуальних зв'язків, що істотно впливає на стратегію їх перекладу.

У пункті 1.3 узагальнено основні стратегії відтворення реалій у художніх текстах і встановлено, що вибір перекладацького прийому є результатом взаємодії лексико-семантичних, культурних і прагматичних чинників. Обґрунтовано доцільність використання транскодування, калькування, гіперонімічного перейменування (генералізації), модуляції, функційного аналога, контекстуального та описового перекладу, а також усталених еквівалентів і перекладацького коментаря як робочого інструментарію

подальшого аналізу. Підкреслено, що ефективність перекладу реалій визначається не формальною відповідністю, а здатністю зберегти їхню функцію та прагматичний ефект у художньому дискурсі.

Таким чином, розділ 1 сформував цілісне теоретико-методологічне підґрунтя для практичного аналізу способів відтворення лінгвокультурних реалій в українських перекладах роману Дж. Джойса «Ulysses», що буде здійснено у другому розділі роботи.

РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА «УЛІСС» ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

2.1 Особливості функціонування лінгвокультурних реалій у художньому світі роману Дж. Джойса «Ulysses»

Роман Джеймса Джойса «Улісс» є одним із найскладніших текстів модернізму з погляду лінгвокультурної насиченості: події одного дня в Дубліні перетворюються на багатопарову мову міста, історії, соціальних практик і культурної пам'яті. Саме тому реалії в цьому творі не зводяться до «локальних назв», а стають структурними елементами художнього світу: вони репрезентують географію міста, повсякденні ритуали, а також мікрокоди ірландської ідентичності [19].

Культурна «щільність» Дубліна у «Уліссі» пов'язана з модерним проєктом переосмислення ірландської національної ідентичності, де місто постає як простір пам'яті, конфлікту та символічних кодів. У цьому сенсі роман співвідноситься з процесами «конструювання Ірландії» у літературі та культурі модерної доби [34], а біографічний і культурний контекст творчості Джойса підсилює увагу до деталей повсякдення як до знаків епохи [27].

Лінгвокультурні реалії «Улісса» можна умовно групувати за кількома домінантними сферами: урбаністично-топонімічною (назви районів, вулиць, закладів), соціально-інституційною (органи влади, громадські структури, професійні та статусні маркери), етнографічно-побутовою (їжа, напої, предмети повсякдення), культурно-мистецькою та релігійною. Така типологія допомагає побачити, що реалії в романі не є випадковими «деталлями фону», а формують систему культурних координат, у межах яких розгортаються образи персонажів і смислові контрасти.

Ключова функція реалій у художньому світі «Улісса» – моделювання автентичного міського середовища. Джойс конструює Дублін як «живий текст», і реалії в цьому випадку працюють як точні координати простору, завдяки яким читач занурюється в соціальну й культурну географію міста. Ця локалізувальна

функція є важливою для перекладу, адже будь-яке системне спрощення або нейтралізація топонімів і міських назв послаблює ефект документальності та знижує відчуття «присутності» читача у просторі роману [33]. Така «документальність» у Джойса водночас є модерністською грою зі знаком: реалія працює не тільки як вказівник місця, а й як елемент мовної конструкції художньої реальності [22].

Так, згадка *Sandymount Strand* у потоці роздумів персонажа («...it was altogether far and away too late for the Sandymount or Sandycove suggestion...») актуалізує не лише географічну точку міста, а й простір внутрішньої рефлексії, де фізичний ландшафт зчіплюється з ментальним рухом думки. Збереження топоніма в перекладі («Сендімаунт») підтримує впізнаваність простору та зв'язок між місцем і психологічним станом персонажа.

Біографічний досвід Джойса та його тривалий «зовнішній» погляд на Ірландію (зокрема роки життя поза Дубліном) не зменшують, а радше посилюють точність і «картографічність» опису міста, що стає фундаментом реалієвого шару роману [39]. Символічно навантаженою є й *Martello Tower* як початкова точка роману: вона постає водночас як замкнений інтелектуальний простір і як маркер історичної/військової присутності в міському ландшафті. У цьому випадку топонім виходить за межі суто локативної номінації й набуває композиційного та концептуального значення.

Побутова «проживаність» міста проступає через *Eccles Street* (будинок №7) як осередок повсякденного життя Леопольда Блума. У фрагменті «...a generous white arm from a window in Eccles street flung forth a coin» простір поєднано з жестом соціальної взаємодії, що підкреслює соціальну щільність і матеріальну конкретику міського життя; відтворення назви як «Екклз-стрит» зберігає ефект міської конкретики.

Водночас публічний і політично навантажений вимір Дубліна репрезентовано *O'Connell Street* («They made ready to cross O'Connell street») як символ колективного руху та соціальної динаміки; а *Phoenix Park* у сцені урочистого проїзду кавалькади («The cavalcade passed out by the lower gate of Phoenix park...») підкреслює імперську присутність і соціальну ієрархію.

Сенсорно насичений комерційний простір постає через *Grafton Street* («*Grafton street gay with housed awnings lured his senses*»), де топонім працює як носій ритму міського життя і матеріальної культури доби. Розширення просторового горизонту забезпечує *Howth Head* (у переліках топонімів), що вводить мотив національного ландшафту пам'яті, тоді як *River Liffey / Anna Liffey* («*Swans from Anna Liffey swim down here sometimes...*») функціонує як символ тяглості міського життя та культурної пам'яті.

Не менш значущою є соціотипізувальна функція реалій: вони позначають приналежність персонажів до певних соціальних груп, професійних середовищ і культурних ролей. У романі такі номінації часто допомагають підкреслити дистанцію між середовищами, зафіксувати іронічні акценти або висвітлити внутрішні конфлікти ірландського суспільства початку ХХ століття. Для перекладача це означає необхідність відтворювати не тільки денотативну точність одиниці, а й її соціально-оцінну тональність у контексті [4].

Соціально-інституційний шар у «Уліссі» формує модель міста як соціально організованого простору, де інфраструктура, служби, преса й адміністративні одиниці є видимими маркерами модерної урбанності. Показовим є епізод урочистого руху судна, де названо *the Ballast office* і *Custom House* («...*the flags of the Ballast office and Custom House were dipped in salute...*»), відтворені як «Портове управління справами баласту» та «Митниця». У тому ж фрагменті фігурує *the electrical power station at the Pigeonhouse* («електростанція на Голубнику / на Підженгаусі»), що підкреслює присутність технічної модерності як елемента соціального порядку.

До повсякденного міського маршруту персонажа входить і *the postal telegraph office*, відтворене як «поштово-телеграфна філія» («...*Mr Bloom walked soberly... past... the postal telegraph office...*»). У таких контекстах інституційна реалія працює як маркер «нормальності» міського життя та історичної конкретики початку ХХ століття.

Адміністративне членування міста та соціальний контроль виражено через реалії соціально-інституційного типу: *the Inn's Quay ward* («район набережної Інн») і *parish of Saint Michan* («парафія святого Мічена») у

фрагменті про «епіцентр землетрусу». Тут важливе саме поєднання лексем *ward* + *parish*, яке демонструє, що простір міста мислиться одночасно адміністративно й конфесійно, а отже інституційно структурується.

Ідеологічне та історичне тло «Улісса» (колоніальний досвід, національний рух, конфесійні та політичні напруження) підсилює те, що багато власних назв і культурних маркерів функціонують як «тригери» національного дискурсу, а не лише як нейтральні позначення [38; 36]. Окремий пласт становлять реалії, що виконують інтертекстуальну та ідеологічно-культурну функції. В «Уліссі» вони можуть активувати історичні асоціації, релігійні суперечки, культурні символи та «мову традиції», тому часто працюють як елементи складної семантичної гри. Це особливо важливо для порівняльного аналізу українських перекладів: перекладацький вибір тут демонструє, чи збережено «щільність» культурного коду, чи він зміщений у бік адаптаційного читача [25].

Окремий блок становить преса як публічна інституція та носій ідеологічних акцентів: сцена з газетярами локалізована біля редакцій *the Irish Catholic* та *Dublin Penny Journal* («...near the offices of the Irish Catholic and Dublin Penny Journal...»), відтворених як «під редакціями «Айриш католик» і «Дублін пенні джорнел»». Такі назви актуалізують простір публічності та полеміки, де циркулюють соціальні оцінки.

Соціальна дисципліна та історико-часова маркованість проступають у згадці *Artane* («get the youngster into Artane»), що в перекладі подається як «Артейн» із поясненням «притулок для нужденних дітей». Така реалія оголює інституційні практики опіки й бідності епохи.

Інституційна «карта» соціального порядку доповнюється назвами установ різних типів: *Sir Patrick Dun's hospital* («лікарня сера Патрика Дана»), *Rathdown Union Workhouse at Loughlinstown* («нічліжний дім Ретдаун у Локлінстауні»), *Tullamore jail* («в'язниця в Тулламорі»), *Maynooth college refectory* («трапезна Майнутського коледжу»). Їхня присутність у тексті підкреслює, що приватні історії персонажів розгортаються всередині щільно організованої соціальної системи.

Побутові реалії забезпечують «тактильний» рівень художнього світу, відтворюючи харчові звички, побутові речі та дрібні економічні практики – тобто те, через що читач відчуває матеріальність доби.

У сфері харчування показовою є реалія *bonnyclaber* (маслянка): «*No dollop this but thick rich bonnyclaber*» – «Справжня тобі жирна *bonnyclaber*» із коментарем «*маслянка*». Збереження іншомовної форми разом із поясненням одночасно підтримує етнокультурну маркованість і забезпечує зрозумілість для адресата перекладу. Подібно працює *crubeens* у фрагменті «*crubeens for her supper*», передане як «*свинячі ніжки їй на вечерю*»: реалія тут виконує функцію побутового маркера простоти та буденності.

До предметів повсякденного вжитку належить *caubeen* (ірландський кашкет/кепі): «*Stephen looked down on a wide headless caubeen...*» – перекладено як «*широкополий бріль...*». У цьому випадку відчутна адаптація образу, однак сама реалія лишається сигналом етнографічної конкретики, що вбудовує персонажа в локальну культурну традицію.

Матеріальність часу та економічний фон доби виявляються також через дрібні грошові номінації, зокрема *bob* (шилінг): «*Ten bob I got for Molly's combings...*» – «*Десять шилінгів...*». Збереження історично точної грошової одиниці дає змогу точніше відчутти масштаб побутових витрат і соціальну вразливість персонажів.

Культурно-мистецькі реалії формують один із найбільш семантично насичених шарів «Улісса»: вони активують інтертекст, фольклорні та міфологічні коди, а також створюють ефект стилістичного «ущільнення», коли один вислів концентрує багатошарові культурні смисли.

Показовим є поєднання кількох поетично маркованих номінацій *Ireland's sweetheart, the king of Spain's daughter, alanna*, відтворений як «*Любов Ірландії, дочка короля Гішпанії, alanna*». Тут поєднано культурний кліше-образ (*Ireland's sweetheart*), баладну алюзію (*the king of Spain's daughter*) та ірландську емоційно-поетичну формулу звертання *alanna / acushla*. Сукупно це створює інтертекстуальний вузол, де народнопоетична традиція, національна символіка й інтимна експресія взаємодіють у межах однієї конструкції.

Ідеологічно-культурний концепт діаспори репрезентує *Ireland beyond the sea* – «велика Ірландія за океаном» («*We have our greater Ireland beyond the sea*»). Реалія працює не як географічний покажчик, а як культурний символ «розширеної» нації та історичного досвіду еміграції (див. Додаток А).

Культурну сцену й соціальну роль мистецтва підкреслюють інституції публічного мистецтва: *Harp theatre* («театр “Арфа”»), *Grand Lyric Hall* («Великий Мюзик-гол»), *Ulster Hall* («Ольстер-хол»). Їхнє згадування маркує простір публічності, професійного мистецького життя та культурної репрезентації, а отже, доповнює соціальну картину міста.

Окремий тип «ущільнення» реалізує деталізований музичний образ *organ-toned melodeon Britannia metalbound*, де номінація інструмента включає акустичну характеристику, матеріал і технічні параметри. Така надмірна конкретизація є прийомом модерністської поезики Джойса: музичний предмет стає самодостатнім культурним знаком. У термінах сучасної теорії перекладу така дилема описується як напруга між «видимістю» перекладача та культурною відповідальністю перед читачем: переклад одночасно формує спільноту інтерпретації й задає межі «чужості», яку адресат здатен прийняти [48]. Відтак перекладознавчі дискусії про межі адаптації та культурної репрезентації залишаються центральними для аналізу модерністських текстів [24].

Міфологічно-символічний рівень забезпечують реалії *banshee* («банші»), *Banba* («Банба»), *Erin go bragh* («Ірландія навіки»), які працюють як концентровані маркери колективної пам'яті, національної ідентичності та емоційного досвіду культури.

Інтелектуально-літературний інтертекст актуалізує вислів *Irish bards* у полемічному зіставленні з *Shakespeare's Hamlet*, що вводить у текст металітературний дискурс про культурний авторитет і конкуренцію традицій. Релігійні реалії в «Уліссі» задають духовний горизонт твору й водночас актуалізують культурну пам'ять та конфесійну «видимість» міського/національного простору. Хоча вони не є кількісно домінантними, їхній семантичний потенціал значний, адже вони пов'язані з уявленнями про віру, гріх,

спокуту й смерть, а також із соціальними напруженнями католицького середовища.

Реалія *S. Patrick's Purgatory* («Чистилище святого Патрика») функціонує як сакральний знак ірландського католицизму, пов'язаний з ідеєю очищення та посмертної долі душі; її поява активує колективну культурну пам'ять. Подібно *the cross at Monasterboice* («хрест у Монастербойсі») репрезентує ранньохристиянську традицію й тяглість духовної культури, поєднуючи сакральний і культурно-історичний виміри.

Показовою для межі між релігійним і соціально-інституційним є реалія *parish of Saint Michan* («парафія святого Мічена»): у тексті вона водночас позначає просторово-адміністративну одиницю та форму церковної організації громади. Це підкреслює, що церква в романі присутня не лише як сфера ритуалу, а й як структурний елемент міського життя.

Для наочного узагальнення функцій лінгвокультурних реалій у романі та їх значення для подальшого перекладацького аналізу доцільно подати узагальнювальну таблицю 2.1. У ній функції співвіднесено з основними сферами реалій, що надалі допоможе системно коментувати перекладацькі рішення.

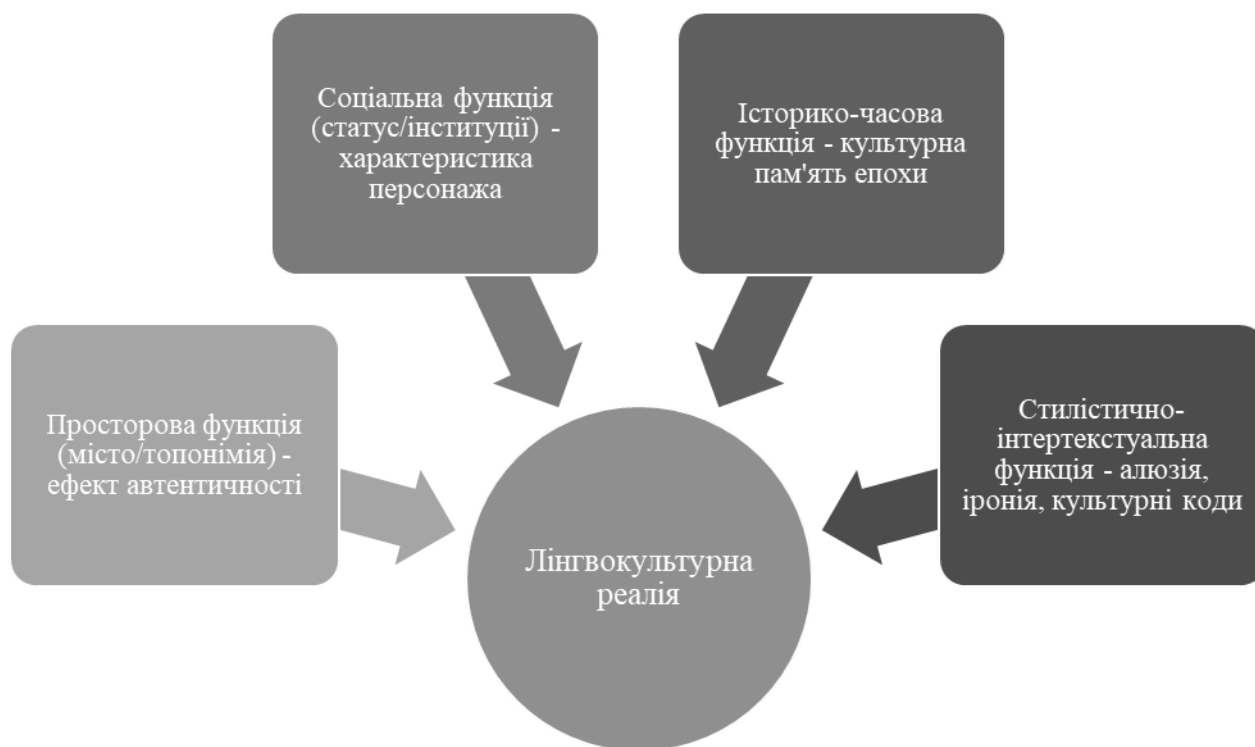
Таблиця 2.1 – Функції лінгвокультурних реалій у художньому світі «Улісса»

Сфера реалій	Провідні функції у романі	Потенційна перекладацька «зона ризику»
Географічні (топонімічні)	локалізація простору, ефект документальності, ритм міського наративу	втрата точності простору, «розмиття» дублінської карти
Суспільно-політичні	соціотипізація, історико-часова маркованість, ідеологічні акценти	зміщення соціальних смислів, нейтралізація оцінки
Побутові	створення повсякденного колориту, матеріальна конкретика часу	зниження культурної виразності, надмірна генералізація

Продовження таблиці 2.1

Історико-культурні	інтертекстуальність, активація культурної пам'яті, символічне ущільнення наративу	непрозорість для реципієнта, потреба в коментарі, ризик «раціоналізації» художнього сприйняття
Міфологічні	репрезентація національної міфопоетичної традиції, символізація колективної пам'яті, експресивно-емоційна функція	втрата семантичної глибини без коментаря, екзотизація або надмірне пояснення, що порушує художній режим читання

Щоб показати внутрішню логіку «реалія → функція → перекладацьке рішення», доречно подати узагальнювальну схему (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Функційна модель реалій у художньому світі «Улісса»

Отже, лінгвокультурні реалії в «Уліссі» виконують системоутворювальну роль: вони одночасно локалізують простір Дубліна, маркують соціальні й історичні координати, забезпечують повсякденний колорит та підтримують інтертекстуальну і стилістичну складність модерністського письма. Це означає,

що в українських перекладах ключовим критерієм успішності буде не лише формальна точність відтворення реалії, а й збереження її функції в конкретному контексті.

2.2 Стратегії перекладу культурних реалій у перекладі Олександра Тереха та Олександра Мокровольського

Український переклад «Улісса», пов'язаний з іменами Олександра Тереха та Олександра Мокровольського, демонструє роботу перекладача в умовах максимальної лінгвокультурної щільності тексту, де реалії є не периферійними деталями, а елементами конструкції художнього світу. Тому стратегія їх відтворення в цьому випадку має бути націлена не лише на передання денотативного змісту, а й на збереження урбаністичного, історико-соціального та стилістично-інтертекстуального ефектів роману [19].

На рівні загальної культурної орієнтації переклад реалій у «Уліссі» можна описувати як пошук балансу між збереженням «чужості» дублінського простору й адаптацією до читацьких очікувань української аудиторії. У модерністському тексті надмірна доместикація здатна «переселити» роман у чужу культурну систему, тоді як радикальна форенізація може створити бар'єр реценсії. Саме тому у перекладі Тереха/Мокровольського критично важливими є комбіновані рішення, коли формальне збереження реалії підсилюється контекстом або мінімальною семантичною підтримкою [25].

У цьому сенсі переклад Тереха/Мокровольського можна розглядати як реалізацію «стратегії видимої чужості», коли переклад свідомо утримує іномовні маркери міста й культури, не розчиняючи їх у звичних для реципієнта формах. Подібний вибір відповідає форенізаційній логіці перекладу, в якій культурна дистанція не маскується, а стає частиною естетичного досвіду читання модерністського тексту [48]. Водночас будь-яка стратегія працює в межах перекладацьких норм приймаючої культури: те, що є «допустимою чужістю», визначається очікуваннями аудиторії, традиціями перекладу та видавничими практиками [47]. Тому рішення Тереха/Мокровольського доцільно інтерпретувати як баланс між нормою «збереження іншості» (особливо у топоніміці) та нормою «комунікативної прозорості» (у випадках культурно

закритих одиниць), де ключовим критерієм стає функція елемента в конкретному мікроконтексті [41; 49].

Окремо варто наголосити на етичному вимірі такого вибору: стратегія перекладу передбачає не лише техніку, а й відповідальність перекладача за ступінь втручання в авторський стиль; надмірна адаптація в модерністському романі часто означає стилістичне «вирівнювання» і втрату поліфонічності [50].

Як показує логіка укладеного нами корпусу прикладів, у перекладі роману послідовно фіксуються такі базові способи: транскодування, калькування, еквівалент, а також змішані моделі на кшталт поєднання транскодування з калькуванням або транскодування з перекладацьким коментарем. Така картина є закономірною для тексту, де топонімічні та ономастичні реалії становлять значний відсоток культурного матеріалу, а отже природно тяжіють до збереження форми з опорою на читача та контекст.

Транскодування у перекладі Тереха/Мокровольського виконує насамперед функцію збереження урбаністичної карти Дубліна й «звукової» іншомовності роману. Для «Улісса» це принципово, адже топоніми та назви локальних об'єктів формують ефект документальної точності. Калькування, у свою чергу, працює там, де внутрішня форма назви є семантично прозорою і може бути відтворена без відчутної стилістичної втрати. У навчально-методичній традиції ці прийоми розглядаються як фундаментальні для роботи з культурною лексикою; показово, що у праці В. Карабана окремо виділено блок про переклад слів-реалій і назв, власних імен та іншомовних слів, що підтверджує актуальність такого інструментарію і для художнього аналізу [9]. Застосування транскодування як домінантного способу відтворення топонімічних реалій добре простежується на матеріалі урбаністичних назв, що формують «карту» Дубліна.

Так, у фрагменті *They turned to the left along Abbey street* назву вулиці передано як *Еббі-стріт*, що забезпечує збереження просторової конкретики та іншомовного звучання міського простору. Аналогічне рішення спостерігається у прикладах *Adam court* – *Адам-корт*, *Westmoreland street* – *Вестморленд-стріт*, *Grafton street* – *Графтон-стріт*, де транскодування виконує локалізувальну функцію та підтримує ефект документальної точності міського наративу. Таким

чином, транскодування у перекладі «Улісса» функціонує як базовий інструмент збереження урбаністичної ідентичності роману.

Калькування у перекладі Тереха/Мокровольського застосовується переважно в тих випадках, коли внутрішня форма реалії є семантично прозорою та може бути відтворена без істотних стилістичних втрат. Так, назву *Bloody bridge* перекладено як *Кривавий міст*, а *George's church* – як *церква святого Георга*, що дозволяє зберегти смислову мотивацію назв і водночас інтегрувати їх у систему української мови. Подібну стратегію спостерігаємо і в передачі *King versus Bloom – Король проти Блума*, де калька забезпечує і лексичну, і стилістичну впізнаваність конструкції.

Важливим показником стратегічності перекладу є послідовність у поводженні з однотипними реаліями. Для «Улісса» це критично, оскільки назви вулиць, набережних, інституцій і об'єктів формують не випадковий фон, а «топографічну сітку» роману, що повертається в різних епізодах і працює як механізм впізнавання міста. Саме тому перевага транскодування в групі географічних реалій (*Еббі-стрит*, *Графтон-стрит*, *Вестморленд-стрит* тощо) має не лише номінативний, а й композиційний ефект: збереження форми підтримує документальність, ритм переліків і «географічну пам'ять» тексту [19; 25]. Натомість калькування (*Кривавий міст*; *церква святого Георга*; *Король проти Блума*) демонструє іншу стратегічну логіку: воно вмикається там, де внутрішня форма назви є семантично прозорою і може бути інтегрована в український текст без руйнування стилістики [9; 34].

Отже, вибір між транскодуванням і калькуванням у перекладі Тереха/Мокровольського можна описати як керований механізм: збереження форми в топоніміці та «картах міста», відтворення мотивації у прозорих назвах, де важливе смислове підсвічування [25; 49].

Важливим стратегічним ресурсом у перекладі культурно «щільних» епізодів виступає гіперонімічне перейменування (генералізація) та ширше коло семантичних трансформацій, які ми окреслили як релевантні для нашого дослідження. Такий підхід є виправданим у випадках, коли буквальне збереження реалії не гарантує її функційного розуміння читачем, або коли

культурний маркер у вихідному тексті має радше фонового характеру і не є ключовим для смислу фрагмента. У таких ситуаціях доречно говорити про пріоритет функції над формою [33].

Гіперонімічне перейменування у перекладі використовується у випадках, коли точне відтворення реалії не є критично важливим для розуміння сцени. Наприклад, у фрагменті *You drank three drams of usquebaugh* культурно специфічну назву напою передано узагальнено як *три чарочки*, що знижує культурну маркованість, проте зберігає комунікативну функцію епізоду. Такий підхід свідчить про пріоритет функції над формою та орієнтацію на читабельність тексту.

Показово, що генералізація в перекладі використовується не як універсальний «спосіб полегшення», а як локальний інструмент керування читабельністю в ситуаціях, коли культурний компонент не є смисловим ядром сцени або коли надмірна конкретика загрожує перевантаженням фрази. Так, *usquebaugh* – «три чарочки» мінімізує етнокультурний маркер напою, але зберігає прагматичну функцію епізоду (кількість, дія, ефект) – і тим самим не руйнує динаміку фрагмента. У термінах текстоорієнтованого підходу це рішення можна інтерпретувати як пріоритет комунікативної функції над номінативною формою [33; 41]. Водночас така «економія культурної конкретики» створює потенційну потребу в компенсації в інших місцях тексту (через контекст, стилістичні маркери або дозований коментар), що особливо важливо для модерністської поезії, де культурна деталь часто працює як елемент стилю [34; 50].

Окремої уваги заслуговують прийоми функційного аналога та контекстуального перекладу, які дозволяють зберігати прагматику сцени за умови культурної дистанції між ірландським матеріалом і українським читацьким досвідом. В «Уліссі» ці рішення особливо потрібні на перетині побутових, соціально-інституційних і культурно-алюзивних реалій, де надто формальне відтворення може зробити сцену «закритою», а надто адаптаційне – зруйнувати авторську культурну оптику. Саме тому в перекладі

Тереха/Мокровольського доцільно аналізувати не лише сам прийом, а і його контекстуальну мотивацію [25].

У низці випадків перекладачі вдаються до контекстуального перекладу або функційного аналога з метою збереження прагматичного ефекту фрагменту з книги. Так, у фрагменті з переліком міських інституцій (*Ballast office, Custom House, Pigeonhouse*) переклад супроводжується семантичними зсувами й узагальненням, що дозволяє уникнути перевантаження тексту локальними назвами, не руйнуючи загального уявлення про інституційний простір міста.

Особливо показовими є випадки, де транскодування поєднується з перекладацьким коментарем. Так, реалії *banshee, Banba, brehons* супроводжуються примітками, які розкривають їхній міфологічний або історико-культурний зміст. Така стратегія дозволяє зберегти іншомовну форму реалії та водночас компенсувати потенційну втрату смислу для українського читача, що є характерним для форенізаційно орієнтованого перекладу модерністського тексту. Оскільки вибір прийомів визначається не лише типом реалії, а й її роллю у конкретному фрагменті (жанрова домінанта, адресат, функція елемента у тексті), доцільно опиратися на принципи текстоорієнтованого аналізу перекладу, де рішення мотивуються функцією елемента у цілому [41].

Кількісні показники, зокрема домінування транскодування та калькування, доцільно трактувати не лише як статистичний факт, а як індикатор перекладацької орієнтації. Висока частка формально орієнтованих прийомів у проаналізованому корпусі підтверджує прагнення перекладу зберегти «іншомовну матеріальність» дублінського світу, а отже підтримати ефект історико-урбаністичної достовірності. Натомість обмежена частотність адаптаційних трансформацій і перекладацького коментаря свідчить, що перекладачі уникають повного «пояснення» тексту й застосовують компенсаційні засоби дозовано – лише у випадках семантичної непрозорості або високої культурної щільності [47; 48; 50]. Саме ця дозованість у подальшому стає ключем до розуміння стилістичних і семантичних ризиків перекладу, які аналізуються у пункті 2.3. Для узагальнення того, як конкретні прийоми

співвідносяться з типами реалій у перекладі Тереха/Мокровольського, подамо систематизаційну таблицю.

Таблиця 2.2 – Зіставлення типів реалій і домінантних прийомів у перекладі Тереха/Мокровольського

Тип реалії в «Уліссі»	Домінантні прийоми відтворення	Коментар для аналізу
Географічні (топонімічні)	транскодування; інколи калькування	Забезпечують локалізацію простору й збереження «топографічної сітки» Дубліна; формально орієнтовані прийоми підтримують ефект документальності
Побутові	еквівалент; генералізація; функційний аналог	Потребують балансу між культурним колоритом і читацькою зрозумілістю; адаптаційні прийоми застосовуються дозовано
Суспільно-політичні (соціально-інституційні)	калькування; контекстуальний переклад; генералізація	Ключовим є збереження соціально-оцінної та історико-часової маркованості без ідеологічного зсуву
Історико-культурні	транскодування; контекстуальний переклад; перекладацький коментар	Часто потребують компенсації через культурну дистанцію та відсутність фонових знань у реципієнта
Ономастичні	транскодування; усталений еквівалент; інколи перекладацький коментар	Спрямовані на збереження ідентифікаційної та культурної функції імен; можливий ризик втрати алюзивності або соціального маркера
Міфологічні	транскодування; транскодування перекладацький коментар +	Реалізують символічну й інтертекстуальну функції; без коментаря можуть залишатися семантично непрозорими

Доцільно візуалізувати логіку вибору прийомів у перекладі «Улісса» (рис. 2.1).

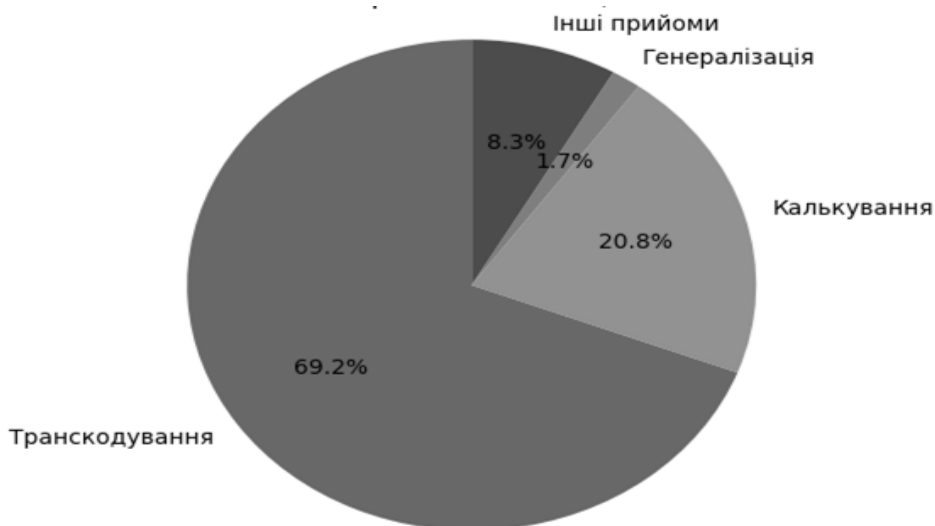
Рисунок 2.2. – Логіка перекладацького вибору при відтворенні реалій у перекладі Тереха/Мокровольського

Рисунок 2.2 узагальнює не механічний набір перекладацьких прийомів, а функційно мотивовану логіку перекладацького вибору, що простежується у рішеннях О. Тереха та О. Мокровольського. Схема показує, що стартовою точкою для перекладача є не лише тип реалії (ономастична, побутова, інституційна тощо), а насамперед домінантна функція цієї одиниці в конкретному епізоді: чи вона працює як просторовий маркер «карти міста», як елемент побутового фону (що потребує прозорості), чи як стилістичний або алюзивний ключ до інтерпретації фрагмента. Такий підхід відповідає принципу текстоорієнтованого аналізу перекладу, за якого перекладацькі рішення оцінюються за їхньою роллю у відтворенні художньої функції елемента, а не лише за формальною еквівалентністю [41; 33].

У межах цієї логіки транскодування та калькування закономірно домінують у випадках, коли реалія виконує просторово-документальну функцію (вулиці, набережні, райони Дубліна), оскільки саме збереження іншомовної форми підтримує ефект «присутності» та урбаністичної точності (напр.: *Abbey Street* – «Еббі-стріт»; *Grafton Street* – «Графтон-стріт») [25]. Якщо ж у фрагменті домінує вимога комунікативної зрозумілості побутового змісту,

переклад тяжіє до еквівалента, функційного аналога або генералізації – тобто до рішень, що мінімізують бар'єр рецепції навіть ціною часткового зниження культурної маркованості (напр.: *three drams of usquebaugh* – «три чарочки») [33]. Нарешті, коли реалія є носієм алюзивності або стилістичної функції (міфологічні, історико-культурні маркери, інтертекст), у перекладі активізуються контекстуальний переклад і модуляція, а за потреби – компенсація (зокрема у формі короткої примітки), що дає змогу зберегти «культурну щільність» без руйнування цілісності епізоду (напр.: *banshee, Vanba, brehons* із коментарем) [25]. У термінах перекладознавчої дискусії схема фіксує прагнення до балансу між форенізацією та доместикацією: збереження «чужості» там, де вона є художньо значущою, і помірну адаптацію там, де інакше текст стає «закритим» для читача [47; 35].

Кількісний аналіз вибірки зі 120 лінгвокультурних реалій, відібраних методом суцільної вибірки, засвідчує домінування транскодування як провідної стратегії їх відтворення в українському перекладі (69,2%). Друге місце посідає калькування (20,8%), що є типовим для семантично прозорих одиниць і назв із відтвореною внутрішньою формою. Генералізацію зафіксовано епізодично (1,7%) і переважно у випадках, коли культурна специфіка одиниці не є критичною для розуміння відповідного фрагмента. Частка інших прийомів (8,3%) охоплює еквіваленти, функційні аналоги, модуляцію та експлікацію. Перекладацький коментар використовується як допоміжний компенсаторний засіб і супроводжує насамперед транскодування та калькування, забезпечуючи інтерпретацію культурно «закритих» реалій.

Рисунок 2.3 – Розподіл стратегій перекладу лінгвокультурних реалій у перекладі роману Дж. Джойса «Улісс»

Функційний аналог, модуляція та експлікація, які разом входять до групи інших перекладацьких прийомів (8,3%), представлені в перекладі поодинокими випадками й застосовуються переважно з метою збереження комунікативного та прагматичного ефекту окремих сцен, що містять соціально або культурно марковані одиниці. Обмежена частотність цих прийомів зумовлена загальною перекладацькою орієнтацією на збереження формально-номінативної структури реалій, а не на їх адаптаційне заміщення одиницями цільової культури, що могло б призвести до зниження рівня культурної автентичності тексту.

Перекладацький коментар у межах вибірки використовується як допоміжний компенсаторний засіб і, як правило, супроводжує транскодування або калькування. Такий підхід є типовим для міфологічних, історико-культурних та інтертекстуальних реалій, семантичний і культурний обсяг яких не може бути повністю відтворений шляхом формального перекладу. У цьому разі коментар виконує інтерпретаційно-компенсаторну функцію, забезпечуючи збереження культурної «чужості» одиниці за умови її доступності для українського читача.

Отже, аналіз стратегій перекладу культурних реалій у перекладі роману Дж. Джойса «Улісс», здійсненому О. Терехом та О. Мокровольським, засвідчує системний і функційно виважений характер перекладацьких рішень. Провідною стратегією виступає транскодування, що зумовлено високою концентрацією топонімічних, ономастичних та урбаністичних реалій і необхідністю збереження

дублінської просторової ідентичності роману. Значна частка калькування підтверджує орієнтацію перекладу на відтворення семантично прозорих назв і конструкцій без істотної стилістичної деформації.

Кількісний аналіз репрезентативної вибірки зі 120 лінгвокультурних реалій показує, що генералізація, функційний аналог і модуляція застосовуються обмежено й мають допоміжний характер, виконуючи передусім прагматичну функцію в окремих епізодах. Така низька частотність адаптаційних прийомів свідчить про загальну орієнтацію перекладу на збереження формально-номінативної структури реалій, а не на їх культурне заміщення.

Окреме місце в системі перекладацьких прийомів посідає перекладацький коментар, який використовується переважно у поєднанні з транскодуванням і виконує компенсаторну функцію. Його застосування є показовим для міфологічних, історико-культурних та інтертекстуальних реалій, значення яких не може бути повністю відтворене шляхом формального перекладу.

Таким чином, стратегії відтворення культурних реалій у перекладі Тереха / Мокровольського становлять ієрархічно впорядковану систему, у якій формально орієнтовані прийоми поєднуються з функційними та компенсаторними рішеннями. Це створює передумови для подальшого аналізу стилістичних і семантичних компенсацій, що розглядаються в наступному пункті.

2.3 Проблеми перекладу лінгвокультурних одиниць: збереження стилістичних і семантичних характеристик

Переклад лінгвокультурних одиниць у романі Дж. Джойса «Улісс» належить до найскладніших аспектів роботи з модерністським текстом, оскільки реалії, алюзії, топонімія, соціально-мовні маркери та культурні коди в романі виконують багаторівневі функції. Вони одночасно беруть участь у формуванні образів персонажів, моделюванні міського хронотопу та реалізації інтертекстуальної гри, що значно ускладнює їх адекватне відтворення в мові перекладу. У перекладах О. Тереха та О. Мокровольського це зумовлює виникнення перекладацьких труднощів на різних рівнях — від семантики

окремої одиниці до загальної стилістичної тональності фрагмента [3; 25]. У таких випадках перекладацькі зміни часто мають характер «культурних зсувів»: навіть формально точне рішення може змінювати прагматику, оцінність або культурний ракурс висловлювання в цільовій мові [29].

Дослідники наголошують, що у випадку художніх текстів високого ступеня культурної насиченості формальні способи перекладу не завжди забезпечують повне відтворення функції лінгвокультурної одиниці. Зокрема, транскодування або калькування можуть зберігати зовнішню форму одиниці, проте не завжди передають її стилістичне навантаження, прагматичний ефект або місце в структурі художнього цілого [1]. Саме тому в процесі перекладу виникає потреба в контекстуально зумовленому виборі мовних засобів, які дозволяють зберегти загальний художній ефект фрагмента та його функціональну співвіднесеність з оригіналом [34].

Особливо проблемним у перекладі «Улісса» є відтворення розмовності, характерне для внутрішніх монологів і стилістично експериментальних епізодів прози Джойса. У таких фрагментах лінгвокультурні одиниці тісно пов'язані з інтонаційною організацією тексту, синтаксичною фрагментарністю та асоціативною логікою мислення персонажа. Буквальне відтворення цих елементів у перекладі може призводити до порушення природності мовлення або втрати динаміки фрази, що негативно позначається на сприйнятті тексту українським читачем.

У зв'язку з цим критерієм адекватності перекладу в таких випадках виступає не формальна відповідність мовних одиниць, а здатність перекладу відтворити стилістичну функцію висловлювання на рівні мікрофрагмента нарації, зберігаючи його емоційно-інтонаційну домінанту та ритмічну організацію [3]. Це передбачає врахування не лише лексичного значення лінгвокультурної одиниці, а й її ролі у створенні загального стилістичного ефекту епізоду. Вибір між формальною точністю і функційною адекватністю також можна пояснювати дією перекладацьких норм: у різних культурах і традиціях перекладу очікування щодо «допустимого» рівня чужості та

пояснювальності відрізняються, що безпосередньо впливає на реальні рішення перекладача [47].

Для аналізу стилістичних і семантичних труднощів перекладу лінгвокультурних одиниць у романі Дж. Джойса «Улісс» звернемося до репрезентативних прикладів із Додатку А, у яких перекладацькі рішення безпосередньо впливають на збереження художньої функції реалій. У вибраних фрагментах проблемність перекладу виявляється не лише на рівні денотативного значення, а насамперед у зміні стилістичного ефекту, культурної конкретики або прагматичного навантаження одиниці.

Одним із типових джерел семантичних зсувів є переклад топонімічних реалій, які в тексті Джойса виконують функцію точних маркерів дублінського простору. Так, назва *Loop Line bridge*, перекладена як «Окружний міст», формально передає функційне призначення об'єкта, проте водночас послаблює його локальну прив'язаність. Унаслідок використання функційного аналога зникає конкретна асоціація з дублінською залізничною лінією, а топонім набуває узагальненого звучання, що знижує документальність міського хронотопу. Семантична втрата тут поєднується зі стилістичною: замість точкового міського орієнтира читач отримує нейтральну інфраструктурну назву.

Подібна проблема простежується у фрагменті «*The Mabbot street entrance of nighttown*», перекладеному як «*Меббот-стріт. Вхід до нічного міста (№159)*». У цьому випадку семантичний зсув зумовлений інтерпретацією власної назви *Nighttown* як описової конструкції. В оригіналі *Nighttown* функціонує як специфічний художній локус із символічним і композиційним навантаженням, пов'язаний із трансформацією реальності та театралізацією нарації. Переклад «нічне місто» нейтралізує цю концептуальність і зміщує акцент у бік узагальненого просторового опису, що змінює спосіб стилістичного сприйняття епізоду.

Ще більш показовою з погляду стилістичної організації є група фрагментів із надщільною топонімічною сіткою, де реалії функціонують не лише як маркери простору, а й як ритмоутворювальні елементи наративу. У таких епізодах

топоніми вибудовуються в розгорнуті переліки, що створюють ефект руху міського потоку та відтворюють динаміку урбаністичного простору.

Зокрема, у фрагменті *Before Nelson's pillar...* топонім *Nelson's pillar* виконує не лише локалізувальну, а й історико-ідеологічну функцію, актуалізуючи колоніальний шар міської пам'яті. Водночас цей елемент відкриває ланцюг послідовних топонімів (*Blackrock, Kingstown, Dalkey, Clonskea, Rathgar, Terenure, Palmerston Park, Rathmines, Sandymount, Ringsend, Sandymount Tower, Harold's Cross*), які подані у формі синтаксично розгорнутого переліку й працюють як єдиний ритмічний блок.

У перекладі ця функція загалом збережена: іншомовні назви передано шляхом транскодування, а культурно-історичне навантаження *Nelson's pillar* компенсовано перекладацькою приміткою. Водночас саме в таких фрагментах виникає специфічна стилістична проблема – необхідність утримати темп і рівномірність переліку. Надмірне пояснення, нерівномірна передача назв або порушення паралелізму може уповільнювати синтаксичний рух і руйнувати ритм, що є принциповим для поезики Джойса. Таким чином, у випадках надцільної топонімічної номінації перекладацьке рішення має враховувати не лише денотативну точність реалій, а й їхню композиційно-ритмічну функцію в межах фрагмента.

Виразною з погляду взаємодії семантики та соціокультурного підтексту є репліка «*CISSY CAFFREY: More luck to me. Cavan, Cootehill and Belturbet*», перекладена як «...*Каван, Кутгілл і Белтербет* із приміткою щодо стереотипного сприйняття мешканців відповідного регіону. На поверхневому рівні зазначені одиниці функціонують як звичайні топоніми, однак у культурному контексті ірландського суспільства вони актуалізують усталені соціальні уявлення та оцінні конотації. Семантична проблемність перекладу полягає в тому, що цей підтекст не зчитується з самих назв і стає доступним читачеві лише через позатекстовий коментар. Таким чином, переклад зберігає інформаційну повноту, але змінює спосіб актуалізації смислу: замість імпліцитного соціального маркера виникає експліцитний довідковий елемент, що частково порушує художню безперервність сприйняття.

Іншу групу стилістично чутливих одиниць становлять фрагменти з портовою топонімією та морською лексикою, зокрема «...*past Benson's ferry, and by the threemasted schooner Rosevean from Bridgwater ...*», перекладений як «...повз ... Бенсонів порон ... шхуну "Роузвін"... з Бриджвотера...». У цьому випадку поєднання локативів, типу судна та власної назви корабля формує ефект хронікального опису міського простору, що наближає нарацію до документального стилю. Перекладацьке рішення, засноване переважно на транскодуванні, дозволяє зберегти просторову точність, проте водночас створює ризик стилістичного перевантаження іншомовними елементами. У результаті компактний і ритмічно організований перелік оригіналу в українському тексті може сприйматися як фрагментарний, що впливає на загальну динаміку фрази.

Проблема диференційованого підходу до власних назв різної природи постає у фрагменті «*meeting of the cattletraders' association ... City Arms hotel ... The Evening Telegraph*», де поєднуються назви організації, готелю та періодичного видання. В українському перекладі вони передані як «Асоціації скотопромисловців», «готель "Сіті Армс"», «Івнінг Телеграф», що формально відповідає оригіналу. Водночас семантична складність полягає в тому, що в англійському тексті ці назви функціонують як маркери соціального середовища й міської комунікації, тоді як у перекладі вони можуть втрачати частину своєї соціально-історичної виразності. Особливо це стосується назв періодики, які в оригіналі сигналізують про публічність і медійний простір епохи, але без додаткового культурного фону в перекладі сприймаються як нейтральні власні назви.

Матеріально-побутовий вимір ірландського міського життя репрезентовано у фрагменті «*Charleville Mall ... a turfbarge ...*», перекладеному як «...Чарлвілл-мола... баржу, навантажену торфом...». Хоча предметне значення реалії *turf* передано коректно, її семантичний потенціал у культурному контексті є значно ширшим. Торф у традиційній ірландській культурі пов'язаний не лише з господарською діяльністю, а й із образом повсякденного життя, бідності та автономного способу існування. У перекладі ця культурна

асоціативність залишається імпліцитною, що призводить до часткової нейтралізації етнографічного колориту фрагмента.

Особливої уваги заслуговують фрагменти з високою концентрацією урбаністичних і соціально маркованих одиниць, як-от перелік *Chicken lane, garrison church, county Down, three bob, Heytesbury street*. У перекладі відповідні реалії передано як «Чікен-лейн... гарнізонною церквою... графство Даун... по три шилінги... Гейтсбері-стріт...», що загалом зберігає денотативну точність. Проте стилістична проблема полягає в передачі розмовного й соціального відтінку, зокрема грошової одиниці *three bob*, яка в оригіналі виконує функцію соціальної характеристики мовлення персонажа. Переклад як шилінги нейтралізує розмовність і знижує експресивність висловлювання, змінюючи його стилістичний реєстр.

Проблема фонетичної прагматики та вторинних конотацій особливо виразно проявляється у випадку топоніма *Cock lake*, відтвореного в перекладі як «озеро Кок». Формально таке транскодування є коректним і відповідає принципу збереження географічної конкретики, однак в українському мовному середовищі ця назва може активізувати небажані асоціативні нашарування, які не є релевантними для даного мікроконтексту оригіналу. У такій ситуації перекладач стикається з конфліктом між семантичною точністю та прагматичною прийнятністю: евфемізація або адаптація зменшила б ризик побічного прагматичного ефекту, проте водночас послабила б топонімічну автентичність. Отже, обране рішення демонструє пріоритет формальної відповідності, навіть за умови можливого зсуву рецептивного фокусу.

Складні семантичні зсуви виникають і в перекладі етнографічних реалій, зокрема у фрагменті «*Connemara marble ... silver from Tipperary ... the Irish hobbies*», де остання одиниця становить особливу проблему. Переклад *Irish hobbies* як «ірландські коники» є прикладом вимушеної конкретизації, спрямованої на уникнення хибної омонімії зі словом *хобі* в сучасній українській мові. Водночас така заміна частково нівелює термінологічний характер реалії, адже в оригіналі *hobby* позначає конкретний тип коней і водночас функціонує як

культурний маркер національної ідентичності. Отже, перекладацьке рішення балансує між семантичною ясністю та втратою стилістичної «щільності» образу.

Окрему групу стилістично проблемних одиниць становлять соціально-професійні номінації міського побуту. Так, лексема *jarvey*, що позначає дублінського візника з чіткою локальною прив'язкою, у перекладі передана узагальненим словом візник. Таке рішення забезпечує зрозумілість для читача, проте водночас зменшує ступінь локальної маркованості й стирає соціотипічний характер образу. У результаті реалія, яка в оригіналі є елементом повсякденного міського ландшафту, втрачає частину своєї культурної інформативності.

Подібна проблема простежується й у перекладі історичних транспортних реалій, зокрема *fiacre* у фрагменті «...*not one chair or coach or fiacre...*», відтвореному як «...*портшеза, екіпажа... фіакра...*». Збереження іншомовної назви поряд із загальнішими номінаціями дає змогу підтримати атмосферу епохи й передати соціальну ієрархію засобів пересування. Водночас для сучасного українського читача така одиниця може залишатися семантично непрозорою, функціонуючи радше як елемент екзотизації, ніж як чіткий візуальний образ. Це демонструє характерне для перекладу модерністської прози напруження між історичною автентичністю та комунікативною доступністю.

Важливим стилістично-семантичним викликом є переклад назв періодичних видань, зокрема *Dana* у фрагменті «*contributor to Dana ... next number ...*», збереженому в українському тексті шляхом транскодування. В оригіналі ця назва виконує функцію маркера інтелектуального середовища й модерністського дискурсу, тоді як у перекладі без додаткового культурного контексту цей смисловий шар залишається імпліцитним. Таким чином, реалія формально збережена, але її прагматичний потенціал може бути знижений.

Емоційно-експресивні ірландські формули звертання становлять окремий пласт проблемних лінгвокультурних одиниць. Так, звертання *acushla* у фрагменті «*Remove him, acushla*» відтворене як «*Усунь його, acushla. любий (ірл.)*», поєднуючи збереження оригінальної форми з поясненням. У цьому випадку переклад спрямований на збереження етномаркованості та інтонаційної

специфіки звертання, адже переклад лише як *любий* призвів би до стилістичної нейтралізації й втрати культурного коду.

Аналогічну функцію виконує звертання *alanna* у фрагменті «*Ireland's sweetheart, the king of Spain's daughter, alanna*», збережене в перекладі з приміткою «*Дитя моє (ірл.)*». Тут лінгвокультурна одиниця поєднує пестливість із фольклорно-інтертекстуальним підтекстом, а її нейтралізація звичайною українською формою звертання призвела б до «вирівнювання» стилю та втрати символічної насиченості образу.

Особливу групу стилістично й семантично проблемних одиниць становлять реалії з прихованим соціальним змістом, які в оригіналі функціонують як своєрідні культурні коди. Показовим у цьому сенсі є порівняння «...*stonecold like the hole in the wall at Ashtown*», перекладене як «...*як отвір у стіні в Ештауні*» із поясненням про корупційну практику. Без перекладацького коментаря ця метафора була б практично нечитабельною для українського читача, оскільки буквальне значення словосполучення *hole in the wall* не активує необхідного асоціативного поля. У цьому випадку лінгвокультурна одиниця виконує не образну, а прагматично-кодovu функцію, сигналізуючи про соціальні механізми міського життя. Отже, проблема перекладу полягає не в доборі лексичного відповідника, а у виявленні та експлікації прихованого соціального підтексту, що не є універсальним.

Подібна семантична непрозорість характерна й для інституційних аббревіатур, зокрема *D. M. P.* у фрагменті «*old Troy of the D. M. P.*», відтвореному шляхом транскодування. Формально така передача є коректною, проте без розшифрування аббревіатура може залишатися «порожнім знаком», не актуалізуючи інституційну приналежність персонажа. В оригіналі ж ця одиниця маркує соціальний статус і професійне тло героя, вписуючи його в систему міських владних структур. Таким чином, переклад демонструє типовий конфлікт між економією тексту та потребою в семантичній повноті.

Ще складнішими для перекладу є урбаністичні кластери топонімів, які виконують одночасно просторову, ритмічну й соціальну функції. Серія назв *Arran Quay, Inns Quay, Rotunda, Mountjoy, North Dock*, відтворена в перекладі як

«Арран-кі, Іннс-кі, Ротонди, Маунтджоя та Північних Доків», формує своєрідну «карту міста», що задає темп і соціальну прив'язку мовлення. Проблемність тут полягає в необхідності термінологічної послідовності: поєднання транскодування з калькуванням може створювати враження стилістичної неоднорідності й порушувати цілісність урбаністичного образу. Водночас надмірна уніфікація назв призвела б до втрати локального колориту.

Інституційні реалії міської модерності – *Ballast office, Custom House, Pigeonhouse, Poolbeg Light* – у перекладі передані за допомогою різних стратегій: контекстуального перекладу, функційного аналога та калькування. Такий підхід дозволяє передати денотативне значення, однак створює ризик стилістичної асиметрії, оскільки частина назв «пояснюється», а частина зберігає статус топоніма. У результаті порушується ритмічна компактність переліку, яка в оригіналі формує ефект технічної, майже інвентаризаційної мапи міста.

Окремий пласт становлять історико-культурні реалії, які потребують особливо обережного перекладу. Так, ім'я *Banba* у фрагменті «*Wail, Banba ...*» відтворене шляхом транскодування з поясненням про богиню ірландського пантеону. Без коментаря ця одиниця функціонувала б як незрозуміле власне ім'я, тоді як примітка актуалізує міфологічний вимір тексту. Водночас надмірна довідковість може змінювати режим читання, переводячи його з емоційно-образного в раціонально-аналітичний, що є типовою проблемою перекладу культурно насичених модерністських текстів.

Схожу стилістично-семантичну напругу демонструє образ *banshee* у фрагменті «*She keens with banshee woe*», перекладеному як «Голосить, мов банші». Дієслово *keens* має чітке культурне забарвлення, позначаючи традиційне ірландське ритуальне голосіння. Його нейтралізація призвела б до втрати експресивності та культурної специфіки, тому перекладач змушений поєднувати транскодування з коментарем, балансує між художністю та пояснювальністю.

До історико-культурних реалій із високим семантичним навантаженням належить також *brehons* у словосполученні «the law of the brehons», перекладеному як «за законом брехонів» із поясненням. У цьому випадку одиниця репрезентує цілу правову систему, і будь-яка спроба узагальнення

зруйнувала б історичну глибину поняття. Таким чином, переклад демонструє пріоритет збереження культурної унікальності над стилістичною простотою.

Нарешті, показовим є топонім *Borris-in-Ossory* у фрагменті «*Great nationalist meeting in Borris-in-Ossory*», який у перекладі супроводжується коментарем про мітинг О'Коннелла. Тут реалія виконує функцію маркера історичної пам'яті, і без пояснення її алюзивний потенціал був би втрачений. Водночас введення примітки змінює спосіб подання інформації, переводячи історичний підтекст із імпліцитного в експліцитний.

У перекладі роману Дж. Джойса «Улісс» (О. Терех / О. Мокровольський) простежується низка типових проблем, пов'язаних із відтворенням лінгвокультурних одиниць, зумовлених як специфікою самого тексту, так і високою концентрацією культурно маркованого матеріалу. Передусім це стосується топонімічних реалій, які формують «карту міста» і водночас виконують локативну, документальну, ритмоутворювальну, а подекуди й ідеологічну функцію. Такі одиниці часто подані у щільних переліках, що задають темп і синтаксичний ритм фрази. У перекладі вони передаються переважно шляхом транскодування, а для семантично прозорих компонентів — калькування. Узагальнення або нерівномірна передача назв може призводити до послаблення локальної прив'язаності, порушення ритму переліків і стилістичного перевантаження іншомовними формами. Тому перекладацькі рішення вимагають уніфікації принципу передавання назв у межах одного фрагмента та мінімізації пояснень безпосередньо в ритмічних структурах, із винесенням довідкової інформації в примітки.

Окрему групу становлять гібридні кластерні переліки, у яких поєднуються топоніми, назви інституцій і конкретних об'єктів. Таке змішування різних типів власних назв формує соціальний і комунікаційний фон епохи, а також відображає медійність і публічність міського простору. Переклад таких фрагментів зазвичай спирається на комбінацію транскодування для власних назв і калькування або опису для родових компонентів. Основний ризик полягає у стилістичній неоднорідності, коли частина назв отримує пояснення, а частина залишається непрозорою. Для зниження цього ризику доцільно дотримуватися

єдиного шаблону передавання та застосовувати пояснення лише при першій появі повторюваних інституцій.

Складнощі виникають і під час перекладу культурних кодів, алюзій та інтертекстуальних реалій, семантика яких часто є імпліцитною і зчитується лише за наявності відповідного культурного бекграунду. Такі одиниці можуть бути ключами до інтерпретації епізоду, тому їх передавання зазвичай поєднує транскодування або калькування з перекладацьким коментарем. Водночас без пояснення вони стають непрозорими, а надмірна коментованість може призводити до раціоналізації читання й переривання художнього сприйняття. Оптимальним у таких випадках є дозоване використання коротких приміток, необхідних лише там, де без них руйнується розуміння тексту.

Особливої уваги потребують міфологічні та історико-культурні реалії, що вирізняються високою семантичною «щільністю» і культурною унікальністю та, як правило, не мають прямих українських відповідників. У перекладі вони здебільшого зберігають оригінальну форму з додаванням мінімального пояснення. Ризик полягає або в нейтралізації експресивності при надмірному спрощенні, або в «екзотизації» при повній іншомовності без тлумачення. Тому перекладацька стратегія полягає в поєднанні збереження культурної унікальності з мінімально необхідним коментарем, який не порушує художній режим читання.

Ще одну проблемну зону становлять реалії з прихованим соціальним підтекстом, у яких буквальне значення не активує потрібних асоціацій для читача мови перекладу. Такі одиниці сигналізують соціальні практики або механізми, що не є універсально зрозумілими, і тому часто потребують коментаря як компенсаторного засобу. Водночас перехід від імпліцитного до експліцитного викладу може порушувати безперервність художнього тексту, що зумовлює необхідність максимально лаконічних і точних пояснень або м'якої контекстуальної конкретизації.

Етнографічні та побутові реалії, пов'язані з матеріальною культурою, зазвичай є зрозумілими на предметному рівні, проте мають ширші культурні асоціації, що формують соціальний фон і побутовий колорит. У перекладі вони

передаються шляхом буквального перекладу, калькування або узагальнення, однак такі рішення можуть призводити до часткової нейтралізації етнографічного забарвлення. Для компенсації цих втрат доцільно використовувати мікроконтекстуальні підсилювачі (епітети, уточнення), не змінюючи темпу фрази.

Окремої уваги потребують аббревіатури та інституційні скорочення, які формально легко передаються, але без розшифрування можуть залишатися «порожнім знаком» для читача. Їхня функція часто пов'язана із соціальним статусом персонажів або характеристикою інституційного середовища, тому першу згадку таких одиниць доцільно супроводжувати короткою приміткою з подальшим послідовним використанням скорочення.

У перекладі можливий конфлікт між семантичною точністю та прагматичною прийнятністю, коли окремі власні назви або форми викликають небажані конотації в українському культурному середовищі. У таких випадках перекладач змушений оцінювати ризик асоціативних «збоїв» у конкретному мікроконтексті й обирати між збереженням формальної відповідності та м'якою адаптацією, яка мінімізує побічний ефект без істотної втрати автентичності.

Потреба в компенсації у перекладі лінгвокультурно насиченого модерністського тексту закономірно породжує питання про межі перекладацької інтервенції: що саме перекладач має право додати, пояснити або замінити, аби зберегти функцію одиниці, і в який момент ці дії починають змінювати сам режим читання. У теорії перекладу компенсація розглядається як допустимий спосіб відновлення втраченого семантичного, стилістичного або прагматичного ефекту іншими засобами цільової мови, однак її застосування в художньому тексті неминуче пов'язане зі зміною рецептивної установки: кожне пояснення або адаптація зсуває баланс між естетичним сприйняттям і довідковим осмисленням [23; 30; 41]. Для «Улісса» ця проблема особливо загострюється, оскільки щільність культурних знаків і полістилістичність роману роблять переклад не лише передаванням смислу, а й втручанням у поезику тексту.

Перекладацький коментар є найочевиднішим компенсаторним засобом, але саме він найчастіше порушує художню безперервність. У фрагментах із

«ритмоутворювальними» переліками топонімів (на кшталт *Nelson's pillar* у швидкому нанизуванні назв) надмірне пояснення здатне зламати темп і синтаксичну пульсацію, перетворюючи Джойсівську «карту міста» на коментований довідник. Подібний ефект простежується і в випадках «кодових» реалій, де коментар, хоч і відкриває прихований підтекст, але змінює спосіб його актуалізації: наприклад, *hole in the wall at Ashtown* без пояснення практично непрозоре, однак із детальним поясненням воно переходить з імпліцитної іронічної алюзії в експліцитну соціальну довідку, що «раціоналізує» сцену та зміщує фокус із художнього ефекту на інформаційний [29; 30; 41]. Тому межа тут проходить за принципом мінімальної достатності: коментар виправданий лише тоді, коли без нього руйнується базове розуміння епізоду, але він має бути максимально коротким і функційним (пояснювати не «все», а лише те, що запускає потрібну інтерпретацію).

Інша межа проявляється в адаптації/підміні: вона підвищує читабельність, але може зрадити авторську інтенцію «чужості» та стилістичної експериментальності. Показовим є твій приклад *Nighttown* – «нічне місто»: формально це зрозуміло, однак у Джойса *Nighttown* працює як специфічний художній локус (майже назва-сигнал), який запускає певний режим поетики епізоду; перехід до описової конструкції знімає «іменну» концептуальність і частково вирівнює стиль [35; 49]. Аналогічна небезпека виникає, коли соціолектні маркери «пригладжуються» до нейтральної норми: наприклад, *three bob* як «три шилінги» зберігає денотат, але послаблює розмовну соціальну забарвленість, а отже – змінює голос персонажа [29;50]. У «Уліссі» «незручність» і нерівність регістрів – частина задуму; надмірне «вирівнювання» робить переклад комфортнішим, але стилістично біднішим.

У перекладах канонічних модерністських творів перекладач неминуче виступає інтерпретатором, однак інтерпретація не повинна переходити в переписування (*rewriting*), коли перекладацьке рішення системно підміняє принципи тексту іншими – «зрозумілішими», «безпечнішими», «нормативнішими» для цільової культури [35; 47]. Практично ця межа виявляється в накопичувальному ефекті: поодинокі уточнення або евфемізації

можуть бути виправданими, але серійна адаптація перетворює переклад на новий текст із іншою естетикою. Наприклад, у випадку *Cock lake* буквальна передача («озеро Кок») може викликати небажані асоціації в українському середовищі – і тут допустима м'яка прагматична корекція залежно від мікроконтексту; однак якщо подібні «пом'якшення» застосовуються системно, вони змінюють саму модель Джойсівської провокативної гри з мовою та культурою [35; 29]. Отже, перекладацька етика вимагає не «усувати ризики» будь-якою ціною, а оцінювати, чи не є цей ризик частиною художньої стратегії автора.

Цей роман принципово побудований як текст із високим рівнем культурної та інтертекстуальної вимогливості: він не лише розповідає історію, а моделює досвід читання, де “непрозорість” і потреба в розшифруванні є елементом поезики. Тому прагнення зробити переклад універсально «легким» закономірно веде до зміни жанрового режиму – з модерністського багатоголосся до пояснювального переказу або адаптованого “читабельного” роману [48; 22;34]. Для української перекладацької практики це означає, що оптимальною є стратегія контрольованої форенізації: зберігати чужість (топонімію, власні назви, культурні маркери на кшталт *Banba, banshee, brehons*, звертань *acushla/alanna*), але дозувати коментар так, щоб він не руйнував стиль і не перетворював текст на суцільну “рамку приміток” [41; 49]. Межі компенсації в «Уліссі» проходять там, де переклад перестає відтворювати функцію реалії й починає замінювати авторський спосіб творення смислу – тобто коли компенсація вже не компенсує, а переписує.

Аналіз стилістичних і семантичних труднощів перекладу лінгвокультурних одиниць у романі Дж. Джойса «Улісс» засвідчує, що адекватне відтворення культурно маркованих елементів вимагає від перекладача гнучкого поєднання різних стратегій – від транскодування та калькування до контекстуальної інтерпретації, конкретизації та введення перекладацьких коментарів. Ключовим чинником є не стільки формальна відповідність, скільки збереження стилістичної функції, прагматичного ефекту та культурної «щільності» оригіналу.

Проведений аналіз показав, що найбільші труднощі виникають у трьох випадках:

1. Коли реалія виконує одночасно кілька функцій (локативну, соціальну, ритмічну, історико-символічну). Такі одиниці, як *Arran Quay*, *Mabbot Street* чи *Nelson's pillar*, формують урбаністичну мапу роману та його соціокультурну атмосферу. Будь-яка зміна або надмірне пояснення здатні порушити ритм і стилістичну організацію тексту.

2. Коли лінгвокультурна одиниця має прихований соціальний або міфологічний підтекст, який не є універсально зрозумілим.

Приклади на кшталт *hole in the wall at Ashtown*, *brehons* або *Borris-in-Ossory* демонструють, що без коментаря реалія стає непрозорою, але з коментарем – з'являється ризик раціоналізації художнього тексту.

3. Коли одиниця є носієм емоційної або експресивної ідентичності мовця, як у випадку з *acushla*, *alanna*, *banshee* або *three bob*.

Перекладач змушений балансувати між природністю українського мовлення та збереженням культурної специфіки, адже спрощення веде до стилістичної нейтралізації, а дослівність – до порушення природності.

Стилістичні зсуви у перекладі часто пов'язані з прагненням забезпечити зрозумілість тексту для українського читача, тоді як семантичні втрати виникають через неможливість передати весь комплекс культурних асоціацій одним лексичним засобом. Ці дві групи проблем тісно взаємопов'язані: зміна семантики неминуче позначається на стилі й тональності фрагмента, а стилістичні рішення інколи потребують семантичної модифікації. Додатково важливо враховувати, що переклад канонічних текстів модернізму є формою «переписування», яка впливає на спосіб входження автора до іншої літературної системи й на те, як формується його культурний образ у приймаючій традиції [35].

Отже, переклад лінгвокультурних одиниць у модерністському романі на кшталт «Улісса» передбачає не буквальну еквівалентність, а функційно-прагматичну адекватність, де першочерговим завданням стає збереження художньої ролі реалії в структурі тексту. Вибір перекладацької стратегії щоразу

залежить від того, яку функцію дана одиниця виконує у конкретному контексті – номінативну, стилістичну, символічну, соціальну чи інтертекстуальну.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що переклад лінгвокультурно насиченого тексту вимагає комплексного, контекстуально вмотивованого підходу, який дозволяє максимально зберегти смислову багатоплановість і стилістичну динаміку оригіналу, не руйнуючи при цьому природності й читабельності українського тексту.

Висновки до другого розділу

Проведений аналіз засвідчує, що лінгвокультурні реалії в романі Дж. Джойса «Улісс» не є другорядними «етнографічними деталями», а виступають структуротворчими елементами художнього світу. Вони виконують комплекс системних функцій: локалізують простір Дубліна, задають соціально-історичні координати наративу, формують побутовий і матеріальний рівень зображення, репрезентують культурні, ідеологічні та міфологічні коди доби, а також забезпечують інтертекстуальну щільність і стилістичну багатоголосність тексту. Саме завдяки реаліям роман постає як багатовимірний культурний ландшафт, у якому фізична топографія міста поєднується з історичною пам'яттю, соціальними ідентичностями та художніми експериментами модернізму.

У пункті 2.1 було показано, що реалії «Улісса» функціонують насамперед як маркери просторової та культурної автентичності, а урбаністична топонімія формує своєрідну «карту роману», яка визначає ритм нарації та світоглядні координати персонажів. Поряд із топонімічними одиницями **побутово-етнографічні, соціально-інституційні, ономастичні, історико-культурні, культурно-мистецькі та міфологічні** реалії утворюють багатопланову семіотичну систему, що забезпечує культурну густину й інтертекстуальну насиченість тексту.

Аналіз перекладацьких стратегій, здійснений у пункті 2.2, показав, що український переклад О. Тереха та О. Мокровольського орієнтований передусім на збереження культурної багатоплановості оригіналу. Провідною стратегією є

транскодування (69,2%), друге місце посідає калькування (20,8%), що є закономірним з огляду на високу концентрацію ономастичних і топонімічних одиниць. Такий перекладацький вибір дозволяє зберегти «чужість» дублінського простору та документальну точність модерністського наративу. Інші прийоми (еквіваленти, функційні аналоги, модуляція, експлікація), які разом становлять 8,3%, застосовуються вибірково й мають допоміжний характер. Перекладацький коментар використовується як компенсаторний засіб і супроводжує насамперед формально орієнтовані стратегії у випадках культурно непрозорих або багатозначних одиниць.

Аналіз стилістичних і семантичних проблем перекладу, проведений у пункті 2.3, засвідчив, що найбільші труднощі виникають у випадках:

- багатофункційних реалій, які поєднують локативну, соціальну, історичну та стилістичну функції (напр., *Nelson's pillar, Arran Quay, Mabbot Street*);
- реалій із прихованими культурними, соціальними або міфологічними смислами, що потребують коментаря або інтерпретації (*brehons, hole in the wall at Ashtown, Borris-in-Ossory*);
- експресивних і соціолектних одиниць, які передають емоційність, соціальний статус або мовну індивідуальність персонажа (*acushla, alanna, banshee, three bob*);
- фонетично маркованих назв, здатних викликати небажані конотації в українському мовному середовищі (*Cock lake*).

Виявлені труднощі підтверджують ключовий висновок розділу: формальна точність не завжди гарантує функційну адекватність перекладу. У модерністському тексті культурна реалія функціонує не лише як денотативна одиниця, а як стилістичний і прагматичний інструмент, тому перекладачеві необхідно відтворювати не лише значення, а й функцію реалії в системі художнього цілого.

Загальний аналіз доводить, що переклад «Улісса» потребує гнучкої перекладацької стратегії, яка поєднує:

1. форенізаційний підхід – для збереження іншомовної природи дублінського простору;

2. адаптивно-компенсаторні прийоми – для забезпечення семантичної прозорості та читабельності;
3. контекстуальну інтерпретацію – для відновлення прихованих культурних смислів;
4. функційний аналіз – як основу вибору перекладацького рішення.

Отже, результати другого розділу підтверджують, що лінгвокультурні реалії в «Уліссі» є ключем до розуміння художньої структури роману, а їх переклад – вирішальним чинником відтворення модерністської поетики Дж. Джойса в іншій мовній та культурній системі. Ефективний переклад у цьому випадку можливий лише за умови поєднання формальної точності та функційно-прагматичної адекватності, що забезпечує збереження смислової багатоплановості, стилістичної динаміки й культурної густини оригіналу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі здійснено комплексне дослідження лінгвокультурних реалій у романі Джеймса Джойса «Ulysses» та проаналізовано способи їх відтворення в українському перекладі О. Тереха й О. Мокровольського. Робота поєднує теоретичне осмислення реалій як культурно маркованих одиниць художнього тексту з практичним аналізом перекладацьких стратегій, застосованих у процесі передачі модерністського дискурсу українською мовою.

Метою дослідження було комплексно проаналізувати лінгвокультурні реалії роману Дж. Джойса «Ulysses» та визначити домінантні стратегії їх відтворення в українському перекладі, з'ясувавши залежність між типом реалії, її функцією в тексті та перекладацьким рішенням.

Для досягнення поставленої мети у роботі уточнено теоретичний статус реалій у сучасному перекладознавстві; систематизовано їх класифікації; описано функції реалій у художньому тексті; проаналізовано перекладацькі прийоми та стратегії відтворення лінгвокультурних реалій в українському перекладі роману; виявлено ключові труднощі перекладу культурно маркованих одиниць у межах модерністського дискурсу; здійснено кількісне узагальнення отриманих результатів.

Матеріалом дослідження слугували оригінальний текст роману Дж. Джойса «Ulysses» та його український переклад, виконаний О. Терехом і завершений та упорядкований О. Мокровольським. У межах дослідження сформовано репрезентативну вибірку зі 120 лінгвокультурних реалій, відібраних методом суцільної вибірки з тексту роману та проаналізованих у зіставленні з відповідними фрагментами українського перекладу. Відібрані одиниці репрезентують різні типи культурно маркованих елементів, зокрема урбаністично-топонімічні та ономастичні реалії (назви вулиць, районів, географічних об'єктів, установ, прізвища, назви періодичних видань), соціально-

інституційні (адміністративні одиниці, установи, соціальні ролі), історико-культурні та міфологічні, а також побутові реалії (назви їжі, предметів побуту, грошових одиниць, локальних понять). Проведений аналіз дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки.

Лінгвокультурні реалії в «Ulysses» виконують системоутворювальну роль і є ключовими носіями культурної інформації роману. На матеріалі дослідження встановлено, що реалії не обмежуються номінативною функцією, а реалізують комплекс функцій:

- локалізувальну (створення «карти Дубліна», ефект документальної точності);
- історико-часову (маркування доби, соціальних практик і культурного досвіду початку ХХ ст.);
- соціотипізувальну (позначення соціального статусу, професійного середовища, міських ролей);
- стилістичну й ритмоутворювальну (участь у темпі переліків, інтонаційній організації фрази, «джойсівській» надщільності);
- інтертекстуальну та алюзивну (зв'язок із міфологічними, історичними, літературними кодами);
- прагматичну (вплив на читача через культурні асоціації, соціальні натяки, іронію).

Отже, у романі реалія функціонує як «культурний вузол», що з'єднує денотативний рівень із фоновими знаннями, а тому в перекладі критично важливо відтворювати не лише значення, а й функцію реалії в конкретному епізоді.

Теоретичний аналіз підтвердив продуктивність комплексного підходу до опису реалій та їх перекладу. У роботі обґрунтовано, що реалії доцільно розглядати як ядро культурно маркованої та безеквівалентної лексики, однак їх переклад не зводиться до «відсутності відповідника». Труднощі зумовлені насамперед культурною асиметрією, інтертекстуальною зумовленістю,

прагматичним ефектом і ризиком втрати смислу без пояснення. У зв'язку з цим перекладацький аналіз має поєднувати:

- класифікаційний вимір (тип реалії);
- функційний вимір (роль у тексті);
- прагматичний вимір (ефект для адресата);
- стратегічний вимір (вибір прийому: від форми до смислу і навпаки).

В українському перекладі роману «*Ulysses*» домінують формально орієнтовані перекладацькі стратегії, що зумовлено специфікою досліджуваного матеріалу, передусім високою концентрацією урбаністичної топонімії та онімів, які виконують структуротворчу функцію в художньому світі твору.

Кількісний аналіз репрезентативної вибірки з 120 лінгвокультурних реалій, засвідчив, що провідною стратегією їх відтворення є транскодування (69,2%), тоді як калькування (20,8%) посідає друге місце. Інші перекладацькі прийоми мають допоміжний характер і сукупно становлять 8,3%, охоплюючи еквіваленти, функційні аналоги, модуляцію та експлікацію.

Такий розподіл підтверджує, що переклад О. Тереха та О. Мокровольського загалом зорієнтований на збереження іншомовної «чужості» Дублінського простору, історико-культурної конкретики та документальної точності модерністського наративу. Отже, перекладацька стратегія має переважно форенізаційний характер, доповнений точковими компенсаторними втручаннями у випадках семантично або культурно непрозорих одиниць.

Вибір перекладацької стратегії корелює з типом реалії та її функцією в епізоді.

Урбаністично-топонімічні та ономастичні реалії здебільшого передаються транскодуванням (інколи з калькуванням компонентів), оскільки їх головне завдання – фіксація простору та культурної «географії» роману. Соціально-інституційні реалії частіше перекладаються калькуванням або контекстуально (з поясненням/узагальненням), адже вони мають не лише номінативне, а й соціально-оцінне навантаження.

Етнографічно-побутові одиниці варіюють між еквівалентом, описом, генералізацією та частковим збереженням форми; саме тут найчастіше виникає потреба балансувати між колоритом і зрозумілістю.

Міфологічні, історико-культурні й алюзивні реалії часто потребують транскодування у поєднанні з приміткою, оскільки без коментаря їх семантичний і культурний обсяг для українського читача залишається непрозорим.

Таким чином, ефективність перекладу визначається тим, наскільки перекладацьке рішення зберігає функційно-прагматичну адекватність, а не лише формальну відповідність.

Найбільші проблеми перекладу реалій у «Ulysses» спричиняє багатошаровість їхніх функцій та «щільність» модерністського тексту. У процесі аналізу виявлено кілька груп проблем, що повторюються:

- Багатофункційність реалії (одночасно локативна, соціальна, історична, ритмічна функції). У таких випадках будь-яка заміна або надмірне пояснення може порушити темп і стилістику фрагмента.
- Прихований культурний/соціальний підтекст (прагматичні коди), який не зчитується без фонових знань. Тоді перекладач змушений обирати між непрозорістю та «раціоналізацією» тексту через примітку.
- Інтертекстуальність та алюзивність, де реалія працює як ключ до інтерпретації епізоду; збереження форми без пояснення може не відновити алюзивний потенціал, однак пояснення може переривати художнє сприйняття.
- Соціолекти, розмовність, експресивність, у яких реалія інтегрована в інтонацію і голос персонажа; буквальність може звучати неприродно українською, а адаптація – нейтралізувати стилістичний реєстр.
- Прагматичні «збої» у мові перекладу (небажані конотації окремих назв), що створюють ризик зміщення рецептивного фокусу.

Отже, ключова складність перекладу реалій у «Ulysses» полягає у необхідності одночасно зберегти культурну автентичність, смислову багатоплановість і стилістичну динаміку, не руйнуючи читабельності українського тексту.

Перекладацький коментар у перекладі Тереха/Мокровольського виконує компенсаторну функцію, але потребує дозованості. Коментарі найчастіше супроводжують міфологічні, історико-культурні, інтертекстуальні та соціально «закриті» реалії. Вони підвищують інтерпретаційну доступність і зменшують ризик втрати смислу, однак водночас змінюють режим читання: імпліцитний культурний код перетворюється на експліцитну довідку. Це дозволяє зберегти культурну «чужість», але може послаблювати художню безперервність, що є типовим компромісом у перекладі модерністської прози.

Практичне значення результатів полягає в можливості використання виробленої моделі аналізу як інструмента для навчання перекладу та подальших перекладознавчих студій. У роботі показано, що переклад реалій доцільно оцінювати за принципом: реалія → функція → перекладацький прийом → прагматичний ефект. Така логіка може бути використана:

- у курсах теорії та практики перекладу (як модель аналізу культурно маркованої лексики);
- у лінгвокультурологічних студіях (як спосіб опису культурної інформації в художньому тексті);
- у практиці художнього перекладу (як система критеріїв вибору між транскодуванням, калькою, описом, аналогом, коментарем тощо).

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням корпусу прикладів, поглибленням зіставлення перекладацьких рішень на рівні різних епізодів/стилістичних режимів роману (потік свідомості, пародійні стилізації, «театралізовані» фрагменти), а також із залученням рецептивного підходу (дослідження того, як читач сприймає коментар, транскодування та «щільні» переліки). Окремим перспективним напрямом є систематизація реалій «Ulysses» у форматі глосарія/довідника для перекладачів і студентів, де кожна реалія

описується через її культурний фон, функцію в контексті та рекомендовані способи відтворення.

Отже, виконане дослідження підтвердило, що лінгвокультурні реалії у романі Дж. Джойса «Ulysses» є ключовими елементами смислотворення й стилістичної організації тексту, а їх переклад має спиратися на функційно-прагматичну адекватність, а не лише на формальну відповідність. Український переклад, здійснений у традиції Тереха/Мокровольського, загалом демонструє системну орієнтацію на збереження культурної специфіки та топографічної ідентичності роману (домінування транскодування і калькування), доповнюючи її компенсаторними засобами (коментар, контекстуальні рішення) у випадках семантичної непрозорості або високої культурної «щільності». Таким чином, результати роботи розширюють уявлення про закономірності відтворення реалій у перекладі модерністської прози та можуть бути використані як у теоретичних, так і в практичних цілях перекладознавчої підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 53. С. 52–54.
2. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики. *Науковий вісник МДУ*. 2022. С. 45–53.
3. Гордієнко Н. М., Михайленко А. В. Типологія компенсації як засобу перекладацьких трансформацій. URL: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/hordiienko-mykhailenko_tyrologiia.pdf (дата звернення: 05.12.2025).
4. Дердуга Н. І. Реалії як лінгвокультурний феномен. *Науковий вісник ВТЕІ*. 2020. С. 112–119.
5. Дюканов О. А. Труднощі відтворення національно-культурних реалій у перекладі. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 89. С. 112–118.
6. Загнітко А., Богданова І. Лінгвокультурологія : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і доп. Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса, 2017.
7. Заїка В., Чуланова Г. В. Особливості перекладу національно-культурної лексики у історичних романах. *Філологічні трактати*. 2024. Т. 16, № 2. DOI: 10.21272/Ftrk.2024.16(2)-22.
8. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад: на матеріалі англомовних перекладів української прози. Львів : Вид-во ЛНУ, 1989. 216 с.
9. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
10. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англомовної наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 600 с.
11. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія і практика перекладу (німецька мова). Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
12. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, 1982. 224 с.

- 13.Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2015.
- 14.Новицька О. А. Основи теорії мовної комунікації. Маріуполь : МДУ, 2018. 106 с.
- 15.Печко Н. М. Теорія і практика перекладу (англійська мова) : метод. рек. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 95 с.
- 16.Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
- 17.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- 18.Середа Н. А. Культурно-маркована лексика в мові оригіналу й перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 39(3). С. 79–82.
- 19.Скиба К. М., Долинський Є. В., Мацюк О. О. та ін. Теорія і практика перекладу. Хмельницький : ХНУ, 2014. 222 с.
- 20.Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2001. С. 485–489.
- 21.Щеголева Т. Л. Способи перекладу безеквівалентної лексики в текстах американської преси. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Серія «Філологія»*. 2016. Т. 279, Вип. 21(1). С. 139–144.
- 22.Attridge D. Modernism and the linguistic sign. *Journal of Modern Literature*. 1988. Vol. 14, No. 3. P. 329–344.
- 23.Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London : Routledge, 2018. 332 p.
- 24.Bassnett S. Translation studies at a cross-roads. *Target*. 1998. Vol. 10, No. 1. P. 1–13.
- 25.Bassnett S. *Translation Studies*. 4th ed. London : Routledge, 2014. 209 p.
- 26.Catford J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. London : Oxford University Press, 1965. 108 p.

27. Ellmann R. *James Joyce*. Oxford : Oxford University Press, 1982. 848 p.
28. Guerra A. F. Translating culture: problems, strategies and practical realities. *SIC*. URL: <https://www.sic-journal.org/Article/Index/173> (date of access: 05.12.2025).
29. Hatim B. Cultural shifts in translation. *Language and Intercultural Communication*. 2001. Vol. 1, No. 1. P. 25–37.
30. Hatim B., Munday J. *Translation: An Advanced Resource Book*. London : Routledge, 2004. 384 p.
31. Joyce in Translation: Ukrainian Ulysses details. 2015. URL: <https://joyceintranslation.com/DetailsTranslation?colID=336520d2-e82c-448b-a73b-c8735aeaa5cf&idBook=22&idBookN=0&idColl=53> (date of access: 05.12.2025).
32. Katan D. Translation as intercultural communication. *The Translator*. 1999. Vol. 5, No. 2. P. 141–165.
33. Katan D. *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. 2nd ed. London : Routledge, 2014. 392 p.
34. Kiberd D. *Inventing Ireland: The Literature of the Modern Nation*. London : Vintage, 1996. 709 p.
35. Lefevere A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London : Routledge, 1992. 176 p.
36. McCourt J. *The Years of Bloom: Joyce in Trieste 1904–1920*. Dublin : Lilliput Press, 2000. 304 p.
37. Munday J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. 4th ed. London : Routledge, 2016.
38. Newmark P. *A Textbook of Translation*. London : Prentice Hall, 1988. 292 p.
39. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. Leiden : Brill, 1964. 331 p.
40. Nolan E. *James Joyce and Nationalism*. London : Routledge, 1995. 210 p.
41. Nord C. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application*. Amsterdam : Rodopi, 2005. 250 p.

42. Nord C. Loyalty revisited: Bible translation as a case in point. *The Translator*. 2001. Vol. 7, No. 2. P. 185–202.
43. Routledge Encyclopedia of Translation Studies eds. M. Baker, G. Saldanha. 3rd ed. London : Routledge, 2020.
44. Snell-Hornby M. Linguistic transcoding or cultural transfer A critique of translation theory in Germany. *Translation Studies*. 1988. Vol. 1. P. 79–86.
45. Snell-Hornby M. *The Turns of Translation Studies*. Amsterdam : John Benjamins, 2006. 207 p.
46. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam : John Benjamins, 1995. 314 p.
47. Toury G. The nature and role of norms in translation. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam : John Benjamins, 1995. P. 53–69.
48. Venuti L. Translation, community, utopia. In: *The Translation Studies Reader* / ed. by L. Venuti. 2nd ed. London : Routledge, 2012. P. 483–502.
49. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London : Routledge, 2018. 344 p.
50. Venuti L. Translation studies at a cross-roads. *Target*. 1998. Vol. 10, No. 1. P. 1–13.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 Відтворення лінгвокультурних аспектів художньої прози (на матеріалі твору Джеймса Джойса “Улісс”) за джерелами Ulysses та Улісс [35]

№	Оригінал	Переклад	Вид перекладацької трансформації
1	They turned to the left along Abbey street.	Вони повернули ліворуч, пішли по Еббі-стріт.	Транскодування
2	Remove him, acushla.	Усунь його, acushla. любий (ірл.).	Еквівалент
3	Mr Bloom, quickbreathing, slower walking passed Adam court.	Містер Блум, подих його почастишав, крок сповільнився, пройшов повз Адам-корт.	Транскодування
4	Ireland's sweetheart, the king of Spain's daughter, alanna.	Любов Ірландії, дочка короля Гішпанії, alanna [392]. [392] Дитя моє (ірл.).	Відповідник
5	Swans from Anna Liffey swim down here sometimes to preen themselves.	Лебеді з Анни Ліффі часом запливають сюди, щоб похизуватися.	Транскодування
6	At Annesley bridge the tram halted and, when it was about to go, an old woman rose suddenly from her place to alight.	Трамвай зупинився коло мосту Еннслей і вже був рушив, коли старенька жіночка раптом підвелася, щоб вийти.	калькування
10	Five to three. Just nice time to walk to Artane.	П'ять хвилин до третьої. Саме час прогулятися в Артейн.	транскодування

Продовження табл. А.1

11	The other one, jar on her head, was getting the supper: fruit, olives, lovely cool water out of a well, stonecold like the hole in the wall at Ashtown.	Інша, що зі жбаном на голові, кухторила вечерю: фрукти, оливки, чудова на смак прохолодна вода з колодязя, холодно-кам'яного, як отвір у стіні в Ештауні {155}. {155}Отвір у стіні в Ештауні - через ту дірку підкупований отримувач підкуп, не бачивши підкуповувача. Ештаун - район у північній частині Дубліна.	транскодування +перекладацький коментар
12	- Ay, says I. A bit off the top. An old plumber named Geraghty.	-Атож, - кажу я. -Із самого вершечку. Старий мідник, його прізвище Гераті.	1)транскодування
13	-I'm just running round to Bachelor's walk, Mr Bloom said, about this ad of Keyes's. Want to fix it up. They tell me he's round there in Dillon's.	- Я помчав на Бечелорс-вок, - повідомив містер Блум, - щодо цієї реклами для Кейза. Хочу вирішити цю справу. Мені сказали, що він там поряд, у Діллона.	1)транскодування
14	It was like the paintings that man used to do on the pavement with all the coloured chalks and such a pity too leaving them there to be all blotted out, the evening and the clouds coming out and the Bailey light on Howth and to hear the music like that and the perfume of those incense they burned in the church like a kind of waft.	Воно скидалося на малюнки, які той чоловік малював на пішоході паличками кольорової крейди, так шкода їх залишати, щоб вичовгали ногами, вечір, знаходять хмари, і маяк Бейлі світиться на Гауті, і чути цю музику, і пахощі ладану, що ним кадили у...	1)калькування 2)транскодування

Продовження табл. А.1

15	The mastodontic pleasure ship slowly moved away saluted by a final floral tribute from the representatives of the fair sex who were present in large numbers while, as it proceeded down the river, escorted by a flotilla of barges, the flags of the Ballast office and Custom House were dipped in salute as were also those of the electrical power station at the Pigeonhouse and the Poolbeg Light.	А корабель рушив річкою униз до моря у супроводі цілої флотилії барж, і йому салютували, приспустивши свої прапори, Портове управління справами баласту і Митниця, до яких приєдналася електростанція на Голубнику.	1)контекстуальний переклад 2) функційний аналог 3)калькування 4) генералізація
16	Wail, Banba, with your wind: and wail, O ocean, with your whirlwind.	Оплач його, Банбо {601}, своїми вітрами, і ти, Океане, оплач його своїми бурями. (291) Банба - одна з найдревніших богинь ірл. Пантеону.	транскодування +перекладацький коментар
17	-Still there? I got a card from Bannon. Says he found a sweet young thing down there. Photo girl he calls her.	- І досі там? Беннон прислав мені листівку. Каже, познайомився з юнкою. Називає її фотодівчинка.	транскодування
19	(She keens with banshee woe)	(Голосить, мов банші {834}.) {834} Банші (букв, «жінка-сида») - в ірл. міфології провісниця смерти.	транскодування +перекладацький коментар

Продовження табл. А.1

20	Elijah, skiff, light crumpled throwaway, sailed eastward by flanks of ships and trawlers, amid an archipelago of corks, beyond new Wapping street past Benson's ferry, and by the threemasted schooner Rosevean from Bridgwater with bricks.	Ілля, маленький човник, зіжмаканий папірець, плив на схід, минаючи великі пароплави і малі траулери, крізь архіпелаги корків, повз нову Вовпінг- стрит, Бенсонів порон та трищоглову шхуну «Роузвін», яка щойно прибула з Бриджвотера, привізши партію цегли.	1) транскодування 2) калькування 3) транскодування 4) транскодування
100	From Six Mile Point, Flathouse, Nine Mile Stone follow the footpeople with knotty sticks, hayforks, salmongaffs, lassos, flockmasters with stockwhips, bearbaiters with tomtoms, toreadors with bullswords, greynegroes waving torches.	Від Шестимильного мису, від Флетгаусу, від Дев'ятимильного стовпа хмарою сунуть піші з сучкуватими дрючками, остями, арканами, пастухи з нагаями, ведмежі загоничі з барабанами, тореадори зі шпагами, сиві негри, що вимахують батогами.	1) калькування 2) транскодування 3) калькування
99	On the other hand it was altogether far and away too late for the Sandymount or Sandycove suggestion so that he was in some perplexity as to which of the two alternatives.	З іншого боку було вже запевне надто пізно, щоб вести мову про Сендімаунт чи там Сендікоув, тож пан Блум розгублено зважував, котру з двох альтернатив...	1) транскодування 2) транскодування

Продовження табл. А.1

23	<p>-Memorable bloody bridge battle and seven minutes' war, Stephen assented, between Skinner's alley and Ormond market.</p>	<p>- Исторична битва на Кривавому мосту, - погодився Стівен, - і семихвилинна війна між провулком Чинбарів та Ормондським ринком.</p>	<p>1 калькування 2 калькування</p>
24	<p>There is a meeting of the cattletraders' association today at the City Arms hotel. I asked him to lay my letter before the meeting. You see if you can get it into your two papers. What are they? -The Evening Telegraph ...</p>	<p>Сьогодні в готелі «Сіті Армс» відбуваються збори Асоціації скотопромисловців. Я попросив його ознайомити учасників із моїм листом. Добре, якби ви помістили його у ваші дві газети. А які? — Івнінг Телеграф...</p>	<p>1) транскодування 2) транскодування</p>
25	<p>Moored under the trees of Charleville Mall Father Conmee saw a turfbarge, a towhorse with pendent head, a bargeman with a hat of dirty straw seated amidships, smoking and staring at a branch of poplar above him.</p>	<p>Під деревами Чарлвілл-мола на причалі каналу отець Конмі побачив баржу, навантажену торфом, її тяглову конячину, що стояла, понуривши голову, і барочника в брудному брилі, який сидів на баржі, курячи, і зирив на гілку тополі над головою.</p>	<p>транскодування</p>

Продовження табл. А.1

26	<p>-Our young Irish bards, John Eglinton censured, have yet to create a figure which the world will set beside Saxon Shakespeare's Hamlet though I admire him, as old Ben did, on this side idolatry.</p>	<p>- Нашим молодим ірландським бардам, - продовжував повчати Джон Еглінтон, - ще доведеться створити такий літературний образ, який світ поставив би поряд із Гамлетом англосакса Шекспіра, хоч я, як і колись старий Бен, захоплююся ним, однак не впадаючи в ідолопоклонство.</p>	<p>транскодування</p>
27	<p>He crossed Westmoreland street when apostrophe S had plodded by. Rover cycleshop.</p>	<p>Він перейшов Вестморленд- стрит, коли повз нього прошкандибав «S» із апострофом. Продаж велосипедів «Ровер».</p>	<p>1) калькування 2) модуляція</p>
28	<p>...while in the boreens and green lanes the colleens with their swains strolled what times the strains of the organtoned melodeon Britannia metalbound with four acting stops and twelfefold bellows, a sacrifice, greatest bargain ever ...</p>	<p>...а скрізь по країні, по бореєнс та зелених моріжках та доріжках colleens разом із їхніми swains під мелодії акордеона з органним звучанням із сплава «Британія» з чотирма регістрами і дванадцятьма міхами, просто задурно, такої вигідної нагоди тільки пошукати...</p>	<p>1) перекладацький коментар 2) перекладацький коментар</p>

Продовження табл. А.1

29	<p>At Bloody bridge Mr Thomas Kernan beyond the river greeted him vainly from afar Between Queen's and Whitworth bridges lord Dudley's viceregal carriages passed and were unsaluted by Mr Dudley White, B. L., M. A., who stood on Arran quay outside Mrs M. E. White's, the pawnbroker's, at the corner of Arran street west stroking his nose with his forefinger, undecided whether he should arrive at Phibsborough more quickly by a triple change of tram or by hailing a car or on foot through Smithfield, Constitution hill and Broadstone terminus.</p>	<p>Біля Кривавого моста містер Томас Кернан на тому боці річки марно посилав здаля свої вітання. Між мостом Королеви і мостом Вітворда віце-королівські карети лорда Дадлі проїхали, не отримавши привітання від містера Дадлі Вайта, бакалавра права і магістра мистецтв, який стояв на набережній Арран біля будинку лихварки місіс М. Е. Вайт, на розі Західної Арран- стрит і потирав великим пальцем свого носа, міркуючи, як йому швидше дістатися до Фібсборо: чи трамваєм із трьома пересадками, чи візником, чи пішки через Смітфілд і горб Конституції та вокзал Бродстоун.</p>	<p>1) калькування 2) калькування 3) калькування 4) калькування 5) змішане транскодування 6) транскодування 7) калькування 8) калькування</p>
30	<p>No dollop this but thick rich bonnyclaber.</p>	<p>Справжня тобі жирна bonnyclaber [296]. [296] Маслянка (ірл.).</p>	<p>експлікація</p>

Продовження табл. А.1

31	From Roundwood reservoir in county Wicklow of a cubic capacity of 2400 million gallons, percolating through a subterranean aqueduct of filter mains of single and double pipeage constructed at an initial plant cost of 5 pounds per linear yard by way of the Dargle, Rathdown, Glen of the Downs and Callowhill...	Із водосховища Раундвуд {882}, що в графстві Віклоу, місткістю в 2400 мільйонів галонів, просочуючись через підземний акведук в одну чи дві труби, з фільтрами, збудований із проектною вартістю обладнання 5 фунтів стерлінгів за погонний ярд через Даргл, Ретдаун, Долину Даунсів і Каллоугіл... {882} Із водосховища Раундвуд... - Дані про дублінський водогін правильно виписані з довідника «Весь Дублін за 1904 р.».	1) транскодування +перекладацький коментар 2) транскодування 3) транскодування 4) транскодування 5) калькування 6) транскодування
32	They halted, looking towards the blunt cape of Bray Head that lay on the water like the snout of a sleeping whale.	Вони зупинилися, задивившись туди, де тупий носяра мису Брей-Гед спочивав на воді, мов морда заснулого кита.	транскодування
33	And he sat him there about the hour of five o'clock to administer the law of the brehons at the commission for all that and those parts to be holden in and for the county of the city of Dublin.	І посів він там своє місце близько п'ятої години, щоб чинити суд правий за законом брехонів {640} у комісії, створеної для всієї тієї округи і її околиці і для графства та міста Дублін. (311) Брегони (брехони) - судді в давній Ірландії.	транскодування +перекладацький коментар

Продовження табл. А.1

34	Great nationalist meeting in Borris-in- Ossory.	-Ось щойно в Боррис-ін-Оссорі {265} відбулося велике збіговисько націоналістів. {265} Боррис-ін- Оссорі - стародавнє місто на південь від Дубліна, де 1843 р. О'Коннелл організував великий мітинг за скасування Унії.	транскодування +перекладацький коментар
35	They halted, looking towards the blunt cape of Bray Head that lay on the water like the snout of a sleeping whale.	Вони зупинилися, задивившись туди, де тупий носяра мису Брей-Гед спочивав на воді, мов морда заснулого кита.	транскодування
36	And he sat him there about the hour of five o'clock to administer the law of the brehons at the commission for all that and those parts to be holden in and for the county of the city of Dublin.	І посів він там своє місце близько п'ятої години, щоб чинити суд правий за законом брехонів {640} у комісії, створеної для всієї тієї округи і її околиці і для графства та міста Дублін. (311) Бреґони (брехони) - судді в давній Ірландії.	транскодування +перекладацький коментар

Продовження табл. А.1

37	Great nationalist meeting in Borris-in- Ossory.	-Ось щойно в Боррис-ін-Оссорі {265} відбулося велике збіговисько націоналістів. {265} Боррис-ін- Оссорі - стародавнє місто на південь від Дубліна, де 1843 р. О'Коннелл організував великий мітинг за скасування Унії.	транскодування +перекладацький коментар
38	Our harbours that are empty will be full again, Queenstown, Kinsale, Galway, Blacksod Bay, Ventry in the kingdom of Kerry, Killybegs, the third largest harbour in the wide world with a fleet of masts of the Galway Lynches and the Cavan O'Reillys and the O'Kennedys of Dublin when the earl of Desmond could make a treaty with the emperor Charles the Fifth himself.	- Наші порожні порти знову заповняться суднами, Квінстаун, Кінсейл, Галвей, Блексод-бей, Вентрі, що в домені Керрі, Кіллібегс, третій завбільшки з усіх портів світу, цілий ліс щогл, судна фамілії Лінчів з Галвею, і Кавана О'Рейлі, і дублінських О'Кеннеді, а з графом Десмондом укладав угоду сам імператор Карл П'ятий.	1)транскодування 2) транскодування 3) транскодування 4) транскодування 5) транскодування 6) транскодування 7) транскодування 8) транскодування 9) транскодування 10)транскодування
39	They made ready to cross O'Connell street.	Вони приготувалися перейти О'Коннелл-стрит.	транскодування

Продовження табл. А.1

40	A bent hag crossed from Cassidy's, clutching a naggin bottle by the neck.	Скоцюрблена стара баба перейшла од Кессіді вулицю, затиснувши в руці шийку пляшки.	1)транскодування
41	Stephen looked down on a wide headless caubeen, hung on his ashplanthandle over his knee.	Стівен позирнув униз на безголовий широкополий бриль, почеплений на його ясеновий ціпок, що притулений до коліна.	експлікація
42	CISSY CAFFREY: More luck to me. Cavan, Cootehill and Belturbet.	СІССІ КЕФФРІ: Мені, бач, щастить. Каван, Кутгілл і Белтербет {741}. {741} Мешканці графства Каван на північному заході країни вважалися народом шаленим і диким; Кутгілл, Белтербет - містечка в Кавані.	1)транскодування +перекладацький коментар 2)транскодування +перекладацький коментар 3) транскодування +перекладацький коментар
43	-All the leading provincial ... Northern Whig, Cork Examiner, Enniscorthy Guardian, 1903 ... Will you please? ... Evans, conduct this gentleman ... If you just follow the atten ... Or, please allow me ... This way ... Please, sir ...	- Усі провідні місцеві... «Норзерн Віг», «Корк Екземінер», «Енніскорті Гардіан», 1903... Будь ласка, хочете? Івенсе, проведіть джентльмена... Будь ласка, за цим служн... Або, прошу, дозвольте мені... Сюди... Прошу, сюди, сер...	транскодування транскодування транскодування

Продовження табл. А.1

44	<p>There is a meeting of the cattletaders' association today at the City Arms hotel. I asked him to lay my letter before the meeting. You see if you can get it into your two papers. What are they? -The Evening Telegraph ...</p>	<p>Сьогодні в готелі «Сіті Армс» відбуваються збори Асоціації скотопромисловців. Я попросив його ознайомити учасників із моїм листом. Добре, якби ви помістили його у ваші дві газети. А які? — Івнінг Телеграф...</p>	<p>1)транскодування 2) транскодування</p>
45	<p>Moored under the trees of Charleville Mall Father Conmee saw a turfbarge, a towhorse with pendent head, a bargeman with a hat of dirty straw seated amidships, smoking and staring at a branch of poplar above him.</p>	<p>Під деревами Чарлвілл-мола на причалі каналу отець Конмі побачив баржу, навантажену торфом, її тяглову конячину, що стояла, понуривши голову, і барочника в брудному брилі, який сидів на баржі, курячи, і зирив на гілку тополі над головою.</p>	<p>транскодування</p>
46	<p>Did you read that skit in the United Irishman today about that Zulu chief that's visiting England?</p>	<p>Ви читали сьогодні в «Юнайтед Айришмен» прикольну статейку про візит зулуського вождя в Англію?</p>	<p>транскодування</p>

Продовження табл. А.1

47	<p>-Devil a much, says I. There's a bloody big foxy thief beyond by the garrison church at the corner of Chicken lane- old Troy was just giving me a wrinkle about him- lifted any God's quantity of tea and sugar to pay three bob a week said he had a farm in the county Down off a hop-of-my- thumb by the name of Moses Herzog over there near Heytesbury street.</p>	<p>-Є тут одна невеличка справа, -кажу. - Недалеко звідцїля, за гарнізонною церквою на розі Чікен-лейн, живе хитрющий злодюга стариган Трой мені про нього саме дещо пояснює - він, буцімто на виплат, набрехавши, що має маєток у графстві Даун, узяв чималу купу цукру та чаю по три шилінги на тиждень в одного курдупля на ім'я Мойсей Герцог он там, біля Гейтсбері- стрит.</p>	<p>1)транскодування 2) транскодування 3) транскодування</p>
48	<p>That young figure of then is seen, precociously manly, walking on a nipping morning from the old house in Clanbrassil street to the high school, his booksatchel on him bandolierwise, and in it a goodly hunk of wheaten loaf, a mother's thought.</p>	<p>Ось юна постать тієї далекої пори, вигляд у неї не по літах змужнілий, свіжого холодного ранку вона поспішає до школи із старого будинку на Клембрассил- стрит, оперезана ранцем мов патронташем, а в ранці -добряча скиба пшеничного хліба, материна турботливість.</p>	<p>транскодування</p>

Продовження табл. А.1

49	He strode on for Clare street, grinding his fierce word.	І рушив далі він, простуючи до Клер- стрит і смакуючи свої сміливі слова.	транскодування
50	-Well no, Mr Bloom said. In point of fact I have to go down to the county Clare on some private business. You see the idea is to tour the chief towns. What you lose on one you can make up on the other.	- Та ні, - сказав містер Блум. - Річ у тім, що я маю поїхати в графство Клер в одній приватній справі. Вони, бачите, збираються виступати по головних містах. Якщо зазнають збитків у одному, то надолужать в іншому.	транскодування
51	In long lassoes from the Cock lake the water flowed full, covering greengoldenly lagoons of sand, rising, flowing. My ashplant will float away.	З озера Кок тече повноводий ручай, звиваючися широкими петлями і наповнюючи вщерть зелено-золоті, оторочені піском лагуни.	транскодування
52	Wine, peltries, Connemara marble, silver from Tipperary, second to none, our farfamed horses even today, the Irish hobbies, with king Philip of Spain offering to pay customs duties for the right to fish in our waters.	Вино, хутро, мармур із Коннемари, срібло з Типперарі, кращого не знайти, наші коні, вони й досі відомі скрізь як ірландські коники, а король іспанський Філіп за право ловити рибу в нашому морі платив чимале мито.	1)транскодування 2)транскодування

Продовження табл. А.1

53	He sped off towards Conway's corner. God speed scut.	І швидким кроком рушив до рогу Конвею. Ну що ж. Боже поможи!	калькування
54	He breathes in deep agitation, swallowing gulps of air, questions, hopes, crubeens for her supper, things to tell her, excuse, desire, spellbound.	Він дихає глибоко, збуджено, ковтаючи повітря, питає, сподівається, ось приніс свинячі ніжки їй на вечерю, йому треба стільки сказати їй, вибачитися, побажати, словом, він наче зачарований.	експлікація
55	-My wife too, he said. She's going to sing at a swagger affair in the Ulster Hall, Belfast, on the twenty-fifth.	- Моя дружина теж, - сказав він. - Вона співатиме двадцять п'ятого на урочистому концерті в Ольстер-холі у Белфасті.	1)транскодування 2)транскодування
56	The youngster will be all right, Martin Cunningham said, as they passed out of the Castleyard gate. The policeman touched his forehead. -God bless you, Martin Cunningham said, cheerily. He signed to the waiting jarvey who chucked at the reins and set on towards Lord Edward street.	- З хлопцем усе влаштовано, - сказав Мартін Каннінгем, коли вони вийшли з воріт Касл-ярда. Полісмен приклав пальці до кашкета. - Боже поможи, - вдячно відповів Мартін Каннінгем. Він подав знак візникові, який чекав пасажирів, той сіпнув віжки й рушив до Лорд-Едвард-стрит.	1)транскодування 2)калькування 3) транскодування

Продовження табл. А.1

57	FIRST WATCH: The King versus Bloom. Call the woman Driscoll.	ПЕРШИЙ ДОЗОРЕЦЬ: Король проти Блума. Викличте свідка Дрісколл.	транскодування
58	In Ely place, Baggot street, Duke's lawn, thence through Merrion green up to Holles street a swash of water flowing that was before bonedry and not one chair or coach or fiacre seen about but no more crack after that first.	Де досі сухо було, як у пустелі, по Лі-плейс, Беггот-стрит, Дьюкс-лаун, а звідтіля по Мієрріон-грин й аж до Голлс-стрит, мчала потоком вода, і хоч куди кинь оком, аніде жодного тобі портшеза, екіпажа там чи фіакра, одначе грім, після першого отого удару, так більше й не заgrimів.	1)транскодування 2) транскодування 3) транскодування 4) транскодування 5) транскодування
59	Yes. Thought so. Sloping into the Empire. Gone. Plain soda would do him good. Where Pat Kinsella had his Harp theatre before Whitbred ran the Queen's.	Атож. Так думав. Намилився в «Імперію». Пішов. Краще йому б склянку газованої. Там де колись був театр «Арфа» Пета Кінселли до того як Вітбред очолив «Квінз».	1)калькування 2)калькування 3)транскодування
60	Erin go brag!	Erin go brag ! Ірландія до судного дня! (ірл.).	калькування
61	You're darned witty. Three drams of usquebaugh you drank with Dan Deasy's ducats.	А ти, виявляється, з біса дотепний хлопець. Вихиливши три чарочки за дукати містера Дізі.	1)генералізація 2) транскодування
62	The sun was nearing the steeple of George's church.	Сонце замалим не сягало шпиля церкви святого Георга.	калькування

Продовження табл. А.1

63	Glendalough, the lovely lakes of Killarney, the ruins of Clonmacnois, Cong Abbey, Glen Inagh and the Twelve Pins, Ireland's Eye, the Green Hills of Tallaght, Croagh Patrick...	Глендалох, чарівні озера Кілларні, руїни Клонмакноїса, абатство Конг, Глен Іна і Дванадцять Шпичок, Ірландське Око, Зелені Горби Таллата, Кроа Патрик...	1)транскодування 2) транскодування 3)транскодування 4)калькування 5) транскодування 6)калькування 7)калькування 8)калькування 9) транскодування
64	Gob, he near sent it into the county Longford.	Йй-богу, з таким розмахом міг би докинути її до графства Лонгфорд.	1)емфатизація 2)транскодування
65	Grafton street gay with housed awnings lured his senses.	Графтон-стрит збуджувала його почуття своїми барвистими маркізами.	транскодування
66	thirdly, a conflict between professional etiquette and professional emulation concerning the recent erections of the Grand Lyric Hall on Burgh Quay and the Theatre Royal in Hawkins street	по-третє, конфлікт між професійною етикою та професійним суперництвом у зв'язку з недавнім спорудженням Великого Мюзик-холу на Берг-квей і театру «Ройял» на Гокінс-стрит.	1)калькування 2) транскодування 3) транскодування
67	Father Conmee walked down Great Charles street and glanced at the shutup free church on his left.	Отець Конмі простував по Грейт-Чарльз- стрит і позирнув ліворуч на зачинену нонконформістську церкву.	транскодування
68	There is to be a concert in the Greville Arms on Saturday.	У суботу в Гревіл- Армз має бути концерт.	транскодування

Продовження табл. А.1

69	Tarbarrels and bonfires were lighted along the coastline of the four seas on the summits of the Hill of Howth, Three Rock Mountain, Sugarloaf, Bray Head, the mountains of Mourne, the Galtees, the Ox and Donegal and Sperrin peaks, the Nagles and the Bograghs, the Connemara hills, the reeks of M Gillicuddy, Slieve Aughty, Slieve Bernagh and Slieve Bloom.	Ватри, а також бочки з дьогтем на відзначення цієї події були запалені повсюди на берегах усіх чотирьох морів і на вершинах горба Гаут, гори Трирок і гори Шугарлоуф та мису Брей-Гед, на горах Морн, Голті, Окс, на ліках Донегалу та Сперрина, Негл і Богра, на горбах Коннемари, на горах Макгіллікадді, на вершинах Огті, Берна і Блум.	1)калькування 2)калькування 3)транскодування 4)транскодування 5)транскодування 6)транскодування 7)транскодування 8)транскодування 9)транскодування 10)транскодування 11)транскрибування 12)транскодування 13)транскодування 14)калькування 15)калькування 16)калькування
70	Ten bob I got for Molly's combings when we were on the rocks in Holles street.	Десять шилінгів я витратив на гребінці Моллі, коли ми бідували на Голлес- стрит.	транскодування
71	-I am afraid I am due at the Homestead.	- На жаль, мене чекають у «Гомстеді».	транскодування
72	Tanderagee wants the facts and means to get them.	Тандераджі бажає фактів і наміряється їх одержати. Тандераджі - містечко у графстві Армах.	транскодування +перекладацький коментар

Продовження табл. А.1

73	Wonder why he was struck off the rolls. Had his office in Hume street.	Цікаво, чому його викинули з адвокатської колегії. Мав власну контору на Г'юм- стрит.	транскодування
74	Yes. Inishturk. Inishark. Inishboffin.	Так, Айніштерк, Айнішарк, Айнішбофін.	1)транскодування 2) транскодування 3) транскодування
75	The epicentre appears to have been that part of the metropolis which constitutes the Inn's Quay ward and parish of Saint Michan covering a surface of fortyone acres, two roods and one square pole or perch covering a surface of fortyone acres, two roods and one square pole or perch.	Очевидно, епіцентр землетрусу був у районі набережної Інн та парафії святого Мічена площею сорок один акр два руди й один квадратний перч.	1) калькування 2) калькування
76	We have our greater Ireland beyond the sea.	- Ми маємо нашу велику Ірландію за океаном . Велика Ірландія за океаном - так ірландці часто називали США або тамтешню ірл. громаду.	калькування +перекладацький коментар

Продовження табл. А.1

77	Mr Bloom, breathless, caught in a whirl of wild newsboys near the offices of the Irish Catholic and Dublin Penny Journal, called: -Mr Crawford! A moment!	Містер Блум, задиханий, закручений виром несамовитих хлопців-газетярів під редакціями «Айриш католик» і «Дублін пенні джорнел», заволав: - Містере Кроуфорде! Хвилинку!	1)транскодування 2)транскодування
78	-The service of the Irish church used in Mount Jerome is simpler, more impressive I must say.	- Повинен сказати, що відправа ірландської церкви на Маунт Джером простіша, промовистіша. Ірландська Церква - ірл. гілка англіканської церкви.	1) калькування +перекладацький коментар 2) транскодування
79	Dirty Dan the dodger's son off Island bridge that sold the same horses twice over to the government to fight the Boers.	Дряпіжник Ден, синок старого симулянта з Айленд-бриджу, який під час війни з бурами продавав уряду тих самих коней двічі.	транскодування
80	Mr Kernan approached Island street.	Містер Кернан підійшов до Айленд-стрит.	транскодування

Продовження табл. А.1

81	They followed round the corner towards James Kavanagh's winerooms. The empty castle car fronted them at rest in Essex gate.	Вони звернули за ріг до пивниці Джеймса Кавани. Порожній трамвайний вагон стояв перед ними, спинившись на Ессекс-гейт.	1) калькування 2) транскодування
82	By lorries along sir John Rogerson's quay Mr Bloom walked soberly, past Windmill lane, Leask's the linseed crusher, the postal telegraph office.	Повз вантажні вози, що стояли на набережній сера Джона Роджерсона, простував містер Блум розміреним кроком: він минув В'їдм'їлл-лейн, олійницю Ліска, поштово-телеграфну філію.	1) калькування 2) транскодування 3) калькування
83	Their names are Anne Kearns and Florence MacCabe.	Звати їх Енн Кірс і Флоренс МакКейб.	1) транскодування 2) транскодування
84	Corny Kelleher sped a silent jet of hayjuice arching from his mouth while a generous white arm from a window in Eccles street flung forth a coin.	Корні Келлегер мовчки чвиркнув дугою цівку зеленого трав'янистого соку, а щедра біла жіноча рука кинула грошик із вікна на Екклз-стрит.	1) транскодування 2) транскодування
85	CRAB: (In bushranger's kit) What did you do in the cattlecreep behind Kilbarrack?	СИФІЛ (в уніформі лісника): А що ти робив у короварні за Кілберреком?	транскодування

Продовження табл. А.1

86	-I believe so, Mr Kernan answered. But the policy was heavily mortgaged. Martin is trying to get the youngster into Artane.	- Здається, був, - відповів містер Кернан. - Але страховий поліс неодноразово заставлений. Мартін спробує влаштувати молодшого в Артейн {208}. 208 Артейн - тут: притулок для нужденних дітей у містечку Артейн під Дубліном.	1)транскодування 2) транскодування +перекладацький коментар
87	The tram passed. They drove off towards the Loop Line bridge, her rich gloved hand on the steel grip.	А вони вже мчали до Окружного мосту, її рука в дорогій рукавичці на сталевому бильці.	функційний аналог
88	... Lough Neagh's banks, the vale of Ovoca, Isolde's tower, the Mapas obelisk, Sir Patrick Dun's hospital, Cape Clear, the glen of Aherlow, Lynch's castle, the Scotch house, Rathdown Union Workhouse at Loughlinstown, Tullamore jail, Castleconnel rapids, Kilballymacshonakill, the cross at Monasterboice, Jury's Hotel, S. Patrick's Purgatory, the Salmon Leap, Maynooth college refectory, Curley's hole...	... береги Лох-Ней, долина Овоки, вежа Ізольди, обеліск Мейпаса, лікарня сера Патрика Дана, мис Клір, долина Агерлоу, замок Лінча, Шотландський Двір, нічліжний дім Ретдаун у Локлінстауні, в'язниця в Тулламорі, Каслконнельські пороги, Кілбаллімакшонакілл, хрест у Монастербойсі, готель Присяжних, Чистилище святого Патрика, Плиг Лосося, трапезна Майнутського коледжу, купальня Керлі...	1)транскодування 2) транскодування 3)калькування 4)калькування 5)калькування 6)калькування 7)калькування 8)калькування 9)калькування 10)калькування 11)транскодування 12)калькування 13)калькування 14)транскодування 15)транскодування 16)калькування 17)калькування 18)калькування 19)калькування 20)калькування

Продовження табл. А.1

89	The Mabbot street entrance of nighttown, before which stretches an uncobbled tram siding set with skeleton tracks, red and green will-o'-the-wisps and danger signals.	Меббот-стрит. Вхід до нічного міста. Трамвайні рейки лежать долі не змонтовані, покладені схематично колом, між ними червоні й зелені сигнальні вогники.	транскодування
90	The words are those of my lords bishops of Maynooth.	Саме так висловилися з цього приводу мілорди єпископи Мейнутські.	Транскодування (з поясненням у примітці)
91	Father Conmee crossed to Mountjoy square.	Отець Конмі повернув до Маунтджой-сквер.	транскодування
92	Before Nelson's pillar trams slowed, shunted, changed trolley, started for Blackrock, Kingstown and Dalkey, Clonskea, Rathgar and Terenure, Palmerston Park and upper Rathmines, Sandymount Green, Rathmines, Ringsend and Sandymount Tower, Harold's Cross.	Перед колоною Нельсона {234} трамваї збавляли швидкість, переїздили на іншу колію, переставляли дугу, вирушали іншим маршрутом, на Блекрок, Кінгстаун і Далкі, Клонскі, Ретгар і Тереньюр, Палмерстон-парк і Верхній Ретмайнс, Сендімаунт Грін, Ретмайнс, Рінгсенд і Сендімаунт Тауер, Геролдс-крос. (108) Колона Нельсона - дублінська копія увінчаної статуєю адмірала Нельсона лондонської колони, що на Трафальгарській площі.	1) калькування +перекладацький коментар 2) транскодування 3) транскодування 4) транскодування 5) транскодування 6) транскодування 7) транскодування 8)транскодування 9)калькування 10) транскодування 11) транскодування 12)транскодування 13)транскрибування 14) транскодування

Продовження табл. А.1

93	... and the virgular quinecostate ogham writing (Celtic).	...і в квінтофігурному паличковому письмі огам (кельтському).	транскодування
94	The cavalcade passed out by the lower gate of Phoenix park saluted by obsequious policemen and proceeded past Kingsbridge along the northern quays.	Кавалькада виїхала через нижні ворота Фенікс-парку, де їй догідливо відсалютували полісмени, і повз Королівський міст рушила Північними набережними.	1) еквівалент 2) калькування

Summary

Martsinyshena Y.O. “Rendering Linguocultural peculiarities in translation (Based on James Joyce’s novel *Ulysses*)”

The present master’s thesis provides a comprehensive linguocultural and translation-oriented analysis of linguocultural realia in James Joyce’s novel *Ulysses* and examines the specifics of their reproduction in the Ukrainian translation by Oleksandr Terekh and Oleksandr Mokrovolskyi. The theoretical framework of the study is based on the understanding of realia as culturally marked units of a literary text that accumulate historical, social, ethnocultural, and pragmatic information and function as system-forming elements of the fictional world rather than peripheral background details. On the material of *Ulysses*, various types of linguocultural realia and the dominant translation strategies applied in their reproduction are analyzed using both qualitative and quantitative methods. The results of the research demonstrate the decisive role of functional, cultural, and stylistic factors in preserving the semantic integrity, pragmatic effect, and cultural density of a modernist literary text in translation.

Keywords: linguocultural realia, literary translation, James Joyce, *Ulysses*, translation strategies, foreignization, functional-pragmatic approach.

In contemporary Translation Studies, increasing attention is paid to the problem of rendering culturally marked units in literary texts, particularly in modernist prose characterized by a high degree of stylistic experimentation, intertextuality, and cultural density. In such texts, linguocultural realia perform not only a nominative function but also participate in shaping the urban chronotope, social typification of characters, narrative rhythm, and pragmatic impact on the reader. James Joyce’s *Ulysses* represents one of the most linguoculturally dense modernist novels, in which realia function as key elements of meaning-making and stylistic organization. Consequently, their adequate reproduction in translation requires a functionally motivated and context-sensitive approach.

The **object of the research** is linguocultural realia in James Joyce’s novel *Ulysses*.

The **subject of the research** comprises the ways and strategies of reproducing

linguocultural realia in the Ukrainian translation of the novel by Oleksandr Terekh and Oleksandr Mokrovolskyi.

The **aim of the study** is to conduct a comprehensive analysis of linguocultural realia in *Ulysses* and to identify the dominant strategies of their reproduction in the Ukrainian translation by establishing the correlation between the type of realium, its function in the literary context, and the translation decision.

The **research material** includes the original English text of James Joyce's novel *Ulysses* and its Ukrainian translation carried out by Oleksandr Terekh and completed and edited by Oleksandr Mokrovolskyi.

The **research methods** comprise the analysis of linguistic, linguocultural, and translation-studies sources; the descriptive method; comparative and contextual analysis; the interpretative method; quantitative analysis; and the method of continuous sampling, which was used to compile a representative corpus of 120 linguocultural realia.

The **scientific novelty** of the research lies in the fact that it presents a comprehensive analysis of linguocultural realia in *Ulysses* with regard to their multifunctional nature and system-forming role in a modernist literary text. The study clarifies the correlation between the type of realium, its stylistic-pragmatic function, and the choice of translation strategy. A functional-pragmatic model for the analysis and evaluation of realia in literary translation is proposed.

The **theoretical significance** of the research is determined by its contribution to the development of translation-studies approaches to the analysis of culturally marked vocabulary and the regularities of its functioning and reproduction in modernist discourse.

Structure of the paper. The paper consists of an introduction, two chapters, conclusions to each chapter, general conclusions, and a list of references.

The study provides a detailed analysis of linguocultural realia as a core category of linguocultural studies and translation studies. The theoretical status of realia is clarified, their classifications are systematized, and their functions in a literary text are described. It is demonstrated that in *Ulysses* realia perform a complex set of interrelated functions, including localizing, historical-temporal, socio-typifying, stylistic, rhythm-forming,

intertextual, and pragmatic functions. Realia are shown to operate as “cultural nodes” that connect the denotative level of the text with background knowledge and cultural memory.

Special attention is devoted to the analysis of translation strategies used in the Ukrainian translation of *Ulysses*. The quantitative analysis of 120 linguocultural realia reveals the dominance of formally oriented strategies, primarily transcoding (69.2%) and calquing (20.8%), which is обусловлено the high concentration of urban toponymy and onyms performing a structure-forming function in the novel. Other strategies (equivalents, functional analogues, modulation, explication) are applied selectively and have an auxiliary character. This distribution confirms the predominantly foreignizing orientation of the translation, aimed at preserving the cultural “foreignness” of the Dublin urban space, historical specificity, and documentary precision of the modernist narrative, supplemented by compensatory techniques in cases of semantic or cultural opacity.

The analysis of stylistic and semantic translation problems demonstrates that the greatest difficulties arise in cases of multifunctional realia, realia with implicit cultural or social subtext, intertextual and allusive units, socially and emotionally marked forms of address, and items embedded in sociolects or colloquial speech. In such cases, the translator is required to balance cultural authenticity, semantic complexity, and stylistic dynamics with the readability of the target text. Translator’s commentary is shown to perform a compensatory function, enhancing interpretive accessibility while simultaneously altering the mode of reading, which constitutes a typical compromise in translating modernist prose.

The study concludes that the translation of linguoculturally dense modernist texts is inherently interpretative and creative in nature. In this process, the translator acts as a cultural mediator who reconstructs not individual lexical units but the fictional world as a whole. The findings confirm that effective translation of realia in *Ulysses* should be based on functional-pragmatic adequacy rather than mere formal equivalence. The Ukrainian translation by Terekh and Mokrovolskyi generally demonstrates a systematic orientation toward preserving the cultural specificity and topographical identity of the novel while

employing compensatory strategies where necessary. The results of the research may be applied both theoretically and practically in translation studies and translator training.